

# Vogelnieuws



JUNI 2013

# 20



**inbo**



Instituut voor  
Natuur- en Bosonderzoek

In samenwerking met  
natuurpunt.studie

**natuurpunt**   
Studie

# Inhoud

Editoriaal	p. 3
Overwinterende watervogels in Vlaanderen, 2012-2013	p. 4
Aalscholvers in Vlaanderen, 2011-2013	p. 16
Ecologisch onderzoek bij bruine kiekendief	p. 22
Klutenproject in de Waaslandhaven	p. 26
Broedvogelonderzoek Kalmthoutse Heide 2013	p. 28
Rapportage in het kader Europese Vogelrichtlijn	p. 30

*Merel - Glenn Vermeersch*



*Tureluur - Koen Devos*

## Colofon

Vogelnieuws is het ornithologische magazine van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). Het INBO is een wetenschappelijk instelling van de Vlaamse Gemeenschap, opgestart op 01/04/06 als fusie van het Instituut voor Natuurbehoud (IN) en het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW).

Vogelnieuws wil alle vrijwillige medewerkers en geïnteresseerden regelmatig informeren over lopende ornithologische projecten op het INBO.

### **Verantwoordelijk uitgever:**

Dr. Jurgen Tack, administrateur-generaal

Instituut voor Natuur en Bosonderzoek, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

### **Redactie:**

Koen Devos, Glenn Vermeersch & Anny Anselin

### **Werkten mee aan dit nummer:**

Anny Anselin, Henk Castelijns, Koen Devos, Thierry Onkelinx, Geert Spanoghe, Glenn Vermeersch

### **Vormgeving:**

Nicole De Groof

### **Druk:**

Artoos Communicatiegroep  
Oudestraat 19 - 1910 Kampenhout

### **Algemene informatie:**

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)

Kliniekstraat 25, 1070 Brussel  
tel 02/525.02.00 - fax 02/525.03.00

info@inbo.be, www.inbo.be

### **Foto voorkaft:**

Aalscholver (Yves Adam / Vilda)

# Editoriaal

In 2013 moet er uitgebreid gerapporteerd worden aan Europa over de vogel-populaties in Vlaanderen en België. Hoeveel zijn er van elke soort? Nemen ze in aantal toe of af? Wat is hun verspreidingsareaal en wat zijn de veranderingen hierin? Wat zijn de belangrijkste 'pressures' op de populaties? Het zijn vragen die niet altijd eenvoudig te beantwoorden zijn maar gelukkig beschikken we over steeds meer gestandaardiseerde tel- en inventarisatieresultaten die een betrouwbare analyse toelaten. Dat hierbij de inzet van vele vrijwilligers noodzakelijk is, is in het verleden al vele keren aangehaald en aangetoond. Het spreekt dan ook voor zich dat de groeiende samenwerking tussen Natuurpunt en INBO – onder andere voor de aangehaalde EU rapportage - alleen maar voordelen biedt. De goede samenwerking met Aves, die actief zijn in Wallonië en Brussel, laat ons bovendien toe om ook de ontwikkelingen op het niveau van België op te volgen.

In Vogelnieuws proberen we in eerste instantie verslag uit te brengen over projecten waarbij de inbreng van vrijwillige medewerkers zeer groot is. In dit nummer komen de watervogeltellingen aan bod. Honderden veldornithologen gaan elke winter op stap om watervogels te tellen. En dat al 45 jaar lang! Wat al dit telwerk opleverde voor de winter 2012/13 wordt bondig toegelicht in een eerste bijdrage. Rond de aalscholver is een apart project uitgebouwd waarbij tellingen en inventarisaties gecombineerd worden met ringwerk en onderzoek naar het broedsucces. We geven een update van de meest recente resultaten.

Niet alleen bij aalscholver is het kleurringonderzoek inmiddels al goed ingeburgerd. Ook bij soorten als bruine kiekendief en kluut is het een goed hulpmiddel om verplaatsingen binnen en buiten de broedgebieden te kunnen opvolgen. Dit jaar wordt daarnaast ook gestart met een zenderonderzoek bij bruine kiekendief. Meer daarover verder in deze nieuwsbrief. In een andere bijdrage kun je ook lezen hoe het onderzoek naar grondbroeders in de Kalmt-houtse Heide wordt aangepakt in 2013.

In tegenstelling tot eerdere berichten verschijnt Vogelnieuws nog minstens dit jaar in gedrukte vorm. Voor de gelegenheid meteen ook in een lichtjes ander kleedje gestoken.

Veel leesgenot gewenst!



*Ringmus – Koen Devos*



# Watervogels in Vlaanderen tijdens de winter 2012-2013



*Bergeend - Yves Adams/Vilda*

Vlaanderen heeft voor diverse soorten overwinterende of doortrekkende watervogels een internationale betekenis die is vastgelegd in verschillende internationale verdragen of richtlijnen zoals de Europese Vogelrichtlijn, de Ramsar-Convention en de African Eurasian Waterbird Agreement (AEWA). Om het belang van Vlaanderen voor watervogels te kunnen situeren, zijn betrouwbare gegevens over aanwezige aantallen en soorten een basisvereiste. Het verzamelen van die informatie gebeurt hoofdzakelijk via gecoördineerde tellingen. De watervogeltellingen zijn een van de langstlopende monitoringprojecten in Vlaanderen. De eerste telling dateert immers reeds van 1967. Het project in zijn huidige vorm – met zes maandelijkse tellingen in de periode oktober tot en met maart – bestaat sinds 1979/80.

In dit artikel bespreken we de belangrijkste telgegevens van de voorbije winter 2012/13, met de intentie om hiermee een vroegere traditie van jaarlijkse verslaggeving nieuw leven in te blazen. Door het online invoeren van telgegevens zijn resultaten nu ook veel vlugger beschikbaar. Deze bijdrage beperkt zich hoofdzakelijk tot een vermelding van de getelde aantallen en belangrijke pleisterplaatsen in Vlaanderen. Opvallende fenomenen en vaststellingen worden extra in de verf gezet. Er wordt slechts in geringe mate ingegaan op trends op langere termijn. Hierover is onder meer een publicatie in *Natuur. oriolus* gepland.

## Tellingen

De algemene coördinatie van de watervogeltellingen is in handen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO). De praktische organisatie van de tellingen gebeurt via een regionale structuur. In totaal worden 24 regio's onderscheiden. Elke regio heeft een projectcoördinator die verantwoordelijk is voor het organiseren van het project op regionale schaal. Dit gebeurt vaak onder de koepel van een regionale vogelwerkgroep. Voor het veldwerk wordt beroep gedaan op amateur-veldornithologen die op vrijwillige basis meewerken aan het project. Natuurpunt staat in grote mate in voor de ondersteuning van dit vrijwilligersnetwerk en levert op die manier een belangrijke bijdrage aan het watervogelproject. Een aantal grote en belangrijke gebieden worden in hoofdzaak geteld door INBO-medewerkers (vooral in het Zeeschelde-estuarium en de IJzervallei). Tellingen van de Noordzee zijn niet inbegrepen in de hier gepresenteerde resultaten.

De teldata in 2012/13 waren 13/14 oktober, 17/18 november, 15/16 december, 12/13 januari, 16/17 februari en 16/17 maart. De telomstandigheden waren over het algemeen gunstig. De eerste helft van het winterhalfjaar was zeer zacht. Het telweekend in januari viel samen met de inval van een koude periode, na een lange periode van zacht en vaak nat weer. Vooral op zondag was er al ijsvorming maar zelden in die mate dat open

water schaars werd voor watervogels. In de daaropvolgende dagen was er aanzienlijke sneeuwval en strenge vorst (met een 11-tal onvervalste ijsdagen). Op 26/01 kwam een einde aan de koudegolf, met een snelle dooi en opnieuw veel regen. Op 20 februari werd het opnieuw koud en ook in maart was er van een opwarming en een lentegevoel helemaal geen sprake.

Tijdens elke telling wordt in principe gestreefd naar een zo volledig mogelijke telbedekking van waterrijke gebieden zodat het totale aantal getelde watervogels zo dicht mogelijk de werkelijk in Vlaanderen verblijvende populatie benadert. Het aantal gebieden waarvan we tot dusver gegevens binnen kregen varieerde van 625 in maart tot 692 in januari (Tabel 1). Daarmee blijven weinig belangrijke hiaten over. Van de Dijlevallei in regio Leuven ontbreken nog alle gegevens van de periode november-maart. Ook de maarttelling van regio Mol kon nog niet opgenomen worden in de hier gepresenteerde totalen. In regio Lier werden geen tellers gevonden voor o.a. het gebied tussen Grote en Kleine Nete.

2012-2013	OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA
Regio Westkust/Ijzervallei	64	66	67	64	62	64
Regio Ieper	1	3	4	4	4	4
Regio Middenkust	35	31	35	36	34	35
Regio Oostkust	106	112	115	115	115	115
Regio Roeselare	0	0	0	0	8	4
Regio Gent en Kanaalzone	27	33	27	30	29	21
Regio Noord-Oost-Vlaanderen	6	7	6	7	8	8
Regio Zuid-West-Vlaanderen	7	7	7	7	7	7
Regio Schelde-Leie	51	52	49	55	52	52
Regio Waasland	26	30	30	29	29	29
Regio Denderland	27	27	27	27	27	20
Regio Vlaamse Ardennen	8	7	8	7	8	7
Regio Noord-West-Brabant	28	28	28	27	26	27
Regio Mechelen	19	18	19	19	19	19
Regio Lier	1	1	1	1	1	1
Regio Klein-Brabant	14	20	20	20	21	25
Regio Antwerpen	103	96	103	105	110	97
Regio Midden-Kempen	33	44	43	45	27	4
Regio Turnhoutse Kempen	14	12	14	14	14	13
Regio Leuven	12	0	0	0	0	0
Regio Noord-Limburg	3	3	12	12	12	12
Regio Midden-Limburg	24	25	21	21	21	19
Regio Maasvallei	17	17	15	16	17	17
Regio Oost-Brabant	22	22	16	19	20	13
Ganzentellingen Oostkust	12	12	12	12	12	12
<b>Totaal aantal Vlaanderen</b>	<b>660</b>	<b>673</b>	<b>679</b>	<b>692</b>	<b>683</b>	<b>625</b>

*Tabel 1. Aantal getelde gebieden per maand en per regio tijdens de maandelijkse watervogeltellingen in het winterhalfjaar 2012/13.*

## Resultaten

In december en januari werden in totaal resp. bijna 405.000 en 376.000 watervogels geteld in Vlaanderen. De maandelijkse soorttotalen worden gegeven in Tabel 2. Ter vergelijking wordt ook het gemiddeld wintermaximum van de vijf voorgaande winters (2007/08 – 2011/12) vermeld. Hou er rekening mee dat het hier gaat om effectief getelde aantallen waarbij geen correctie gebeurd is voor het verschillende aantal getelde gebieden tussen winters. De telspanning is de laatste 10 jaar is echter behoorlijk constant zodat (opvallende) verschillen in getelde aantallen in de meeste gevallen een goede weerspiegeling zijn van de werkelijke trends. De vermelde aantallen in Tabel 2 kunnen in de toekomst nog (licht) wijzigen naarmate nog aanvullende telgegevens binnenkomen.

Er werden 108 verschillende soorten en/of soorten genoteerd, inclusief exoten. De vijf talrijkste waren wilde eend, (max. 88.103), smient (67.407), kolgans (50.437), Kievit (33.625) en kleine rietgans (32.160). In het hiernavolgende overzicht bespreken we kort de belangrijkste soorten.

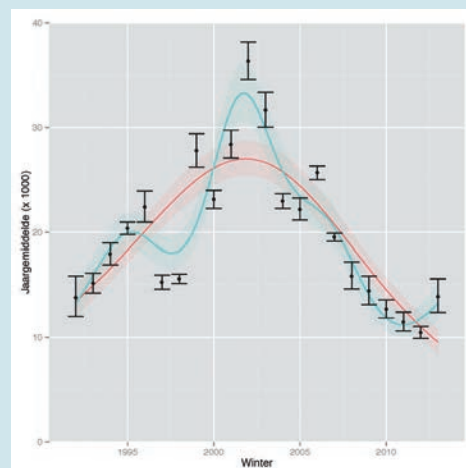
### Trendanalyses overwinterende watervogels

Voor het bepalen van trends van watervogelpopulaties volstaat het meestal niet om de effectief getelde aantallen over een reeks van verschillende winters te gaan vergelijken. De maandtotalen voor Vlaanderen – zoals gepresenteerd in dit artikel – lijken op het eerste zicht een eenvoudige optelsom. Ware het niet dat niet alle gebieden altijd geteld worden en er in de databank om allerlei redenen tellingen ontbreken. De som van alle tellingen in de databank levert bijgevolg een onderschatting. Om hieraan te verhelpen maken we de bijschattingen voor de ontbrekende tellingen. Eerst schatten we aan de hand van de beschikbare tellingen het jaareffect, maandeffect en gebiedseffect. Door deze drie effecten te combineren krijgen we voor elke ontbrekende telling een statistische verdeling van de mogelijke aantallen. Deze verdeling heeft twee belangrijke kenmerken: een verwachte waarde en een betrouwbaarheidsinterval. De verwachte waarde is het aantal vogels in de veronderstelling dat het jaar-, maand- en gebiedseffect samen een perfecte voorspelling zijn. Het betrouwbaarheidsinterval is een maat voor de onzekerheid van deze voorspellingen en hangt af van de onzekerheden op de jaar-, maand en gebiedseffecten. Hoe smaller het betrouwbaarheidsinterval hoe zekerder we zijn van de voorspellingen.

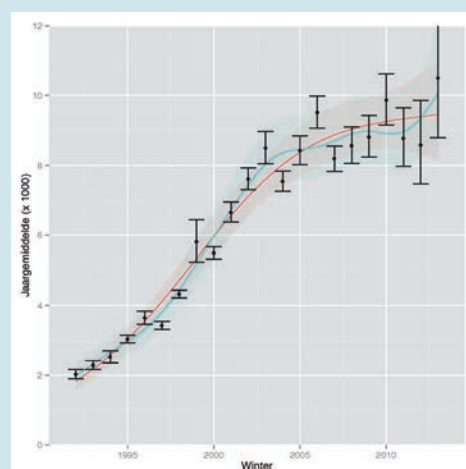
Als bijschatting voor een ontbrekende telling trekken we een willekeurig waarde uit de statistische verdeling. Op deze manier houden we rekening met de onzekerheid ten gevolge van de modelfouten. Nadat we een bijschatting gemaakt hebben voor elke ontbrekende telling, worden de maandtotalen terug een eenvoudige optelsom. Vervolgens kunnen we de nodige verdere berekeningen doen met deze maandtotalen (bijv. trends en seizoensgemiddelden berekenen). Uiteraard hangen de maandtotalen na bijschatting deels af van de willekeurig getrokken waarden. Als we de bijschatting opnieuw zouden doen, krijgen we een (iets) ander resultaat. Daarom voeren we de bijschattingen en de daaropvolgende berekeningen 499 keer uit. We krijgen dan 499 trends of 499 seizoensgemiddelden. Deze vatten we samen in drie getallen: het gemiddelde, de 2.5% laagste waarde en de 97.5% hoogste waarde. Het gemiddelde geeft het meest waarschijnlijk aantal. De twee laatste vormen samen het betrouwbaarheidsinterval van het gemiddelde. Wanneer we weinig bijschattingen hoeven te doen en/of het model voor de bijschattingen is zeer betrouwbaar, dan zullen we smalle betrouwbaarheidsintervallen hebben, m.a.w. zeer betrouwbare cijfers. Het blijft dus absoluut belangrijk dat elke maand zoveel mogelijk gebieden effectief geteld worden.

In Figuur 1 en 2 worden als voorbeeld de resultaten van de trendberekening bij wintertaling en krakeend weergegeven. Deze trendanalyses worden in de eerste plaats uitgevoerd in het kader van de verplichte rapportage voor Europa (zie elders in dit nummer) maar zullen daarnaast ook onderwerp uitmaken van een artikel in Natuur.oriolus.

Thierry Onkelinx & Koen Devos



Figuur 1. Trend van de wintertaling in Vlaanderen, 1991/92 – 2012/13.



Figuur 2. Trend van de krakeend in Vlaanderen, 1991/92 – 2012/13

Tabel 2. Soorttotalen voor Vlaanderen tijdens de midmaandelijke watervogeltellingen in het winterhalfjaar 2012/13. De wintermaxima zijn in groen aangeduid en kunnen vergeleken worden met het gemiddelde maximum tijdens de vijf voorafgaande winters.

		OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Gemiddeld maximum 2007/08-2011/12
Roodkeelduiker	<i>Gavia stellata</i>	0	0	2	0	0	0	1
Parelduiker	<i>Gavia arctica</i>	0	0	0	0	1	0	1
Dodaars	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	726	777	676	776	550	479	901
Fuut	<i>Podiceps cristatus</i>	1972	2123	1820	1588	1253	1339	2263
Roodhalsfuut	<i>Podiceps grisegena</i>	1	0	0	0	1	1	2
Kuifduiker	<i>Podiceps auritus</i>	1	2	1	1	4	2	4
Geoorde Fuut	<i>Podiceps nigricollis</i>	59	8	5	4	6	40	106
Aalscholver	<i>Phalacrocorax carbo</i>	4013	3632	3283	3224	1934	2465	4650
Kuifaalscholver	<i>Phalacrocorax aristotelis</i>	0	1	0	1	1	0	1
Roerdomp	<i>Botaurus stellaris</i>	5	4	18	14	18	7	20
Kwak	<i>Nycticorax nycticorax</i>	2	3	5	4	0	4	6
Koereiger	<i>Bubulcus ibis</i>	3	2	0	0	0	0	7
Kleine zilverreiger	<i>Egretta garzetta</i>	36	25	13	12	2	5	56
Grote zilverreiger	<i>Casmerodius albus</i>	165	127	126	163	158	112	137
Blauwe reiger	<i>Ardea cinerea</i>	1048	866	858	984	765	626	1136
Ooievaar	<i>Ciconia ciconia</i>	21	25	32	26	19	48	38
Zwarte Ibis	<i>Plegadis falcinellus</i>	0	0	1	1	0	0	0
Lepelaar	<i>Platalea leucorodia</i>	12	0	0	0	0	17	19
Knobbelzwaan	<i>Cygnus olor</i>	525	622	528	568	631	406	706
Zwarte zwaan	<i>Cygnus atratus</i>	8	16	12	11	19	17	24
Kleine zwaan	<i>Cygnus columbianus</i>	0	97	188	298	938	0	407
Wilde zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	0	0	18	37	66	0	39
Zwaangans	<i>Anser cygnoides forma domestica</i>	3	9	13	5	0	8	17
Taigarietgans	<i>Anser fabalis fabalis</i>	0	0	0	2	0	0	1
Toendrarietgans	<i>Anser fabalis rossicus</i>	84	293	1272	3671	5602	2	3350
Kleine rietgans	<i>Anser brachyrhynchus</i>	131	19804	32160	4547	4738	5	31433
Kolgans	<i>Anser albifrons</i>	1547	14451	50437	48396	38140	17820	55252
Dwerggans	<i>Anser erythropus</i>	0	0	2	1	0	1	2
Grauwe gans	<i>Anser anser</i>	9543	18663	22275	14030	13180	4538	15003
Boeregans	<i>Anser anser forma domesticus</i>	809	858	876	875	825	705	1195
Indische gans	<i>Anser indicus</i>	13	17	8	13	11	18	36
Sneeuwgans	<i>Anser caerulescens</i>	0	0	0	2	0	1	4
Canadese gans	<i>Branta canadensis</i>	7789	8309	11126	10706	5500	4227	10183
Kleine canadese gans	<i>Branta hutchinsii hutchinsii</i>	2	0	1	3	1	5	6
Brandgans	<i>Branta leucopsis</i>	1237	2430	4802	7615	7275	4430	6393

Tabel 2 (vervolg)

		OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Gemiddeld maximum 2007/08-2011/12
Rotgans	<i>Branta bernicla</i>	13	2	3	3	39	40	39
Witbuikrotgans	<i>Branta bernicla hrota</i>	0	0	0	0	2	0	4
Zwarte Rotgans	<i>Branta bernicla nigricans</i>	1	1	1	0	0	0	0
Roodhalsgans	<i>Branta ruficollis</i>	0	1	2	1	1	1	2
Magelhaengans	<i>Chloephaga picta</i>	15	13	10	4	17	6	35
Nijlgans	<i>Alopochen aegyptiacus</i>	2235	2449	2122	2801	1846	941	3354
Casarca	<i>Tadorna ferruginea</i>	3	5	5	9	10	8	19
Bergeend	<i>Tadorna tadorna</i>	391	920	1539	3311	3481	3549	3787
Muskuseend	<i>Cairina moschata forma domestica</i>	19	17	19	12	13	19	78
Carolina-Eend	<i>Aix sponsa</i>	0	1	1	1	2	2	5
Mandarijneend	<i>Aix galericulata</i>	34	18	24	68	58	14	55
Smient	<i>Anas penelope</i>	5807	16018	36782	67407	60308	24376	63672
Amerikaanse smient	<i>Anas americana</i>	0	0	0	0	0	1	0
Chileense smient	<i>Anas sibilatrix</i>	0	1	0	0	0	0	1
Krakeend	<i>Anas strepera</i>	4553	5125	11149	10389	9228	5770	10261
Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	6075	7076	16189	14938	15343	9230	17782
Wilde Eend	<i>Anas platyrhynchos</i>	44871	59431	88475	65888	55803	27932	71723
Soepeend	<i>Anas platyrhynchos forma domestica</i>	920	1116	1117	1035	824	753	1176
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>	268	267	849	927	1142	1265	1767
Bahamapijlstaart	<i>Anas bahamensis</i>	2	0	0	1	0	0	2
Zomertaling	<i>Anas querquedula</i>	1	0	0	0	0	9	54
Slobeend	<i>Anas clypeata</i>	2588	2604	2949	2569	930	1613	3519
Krooneend	<i>Netta rufina</i>	8	6	10	12	10	9	20
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	1515	2483	3696	3814	3291	2568	8238
Witogeend	<i>Aythya nyroca</i>	2	5	6	7	2	0	7
Kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>	5939	8563	11850	10076	9142	6800	12460
Toppereend	<i>Aythya marila</i>	2	2	0	6	5	3	24
Eider	<i>Somateria mollissima</i>	0	10	8	10	4	5	4
Zwarte zee-eend	<i>Melanitta nigra</i>	0	0	1	1	0	0	5
Grote zee-eend	<i>Melanitta fusca</i>	0	0	11	0	6	14	5
Brilduiker	<i>Bucephala clangula</i>	4	66	206	240	271	276	300
Kokardezaagbek	<i>Lophodytes cucullatus</i>	0	1	0	0	0	0	1
Nonnetje	<i>Mergus albellus</i>	2	6	131	113	137	74	145
Middelste zaagbek	<i>Mergus serrator</i>	0	4	14	14	7	8	16
Grote zaagbek	<i>Mergus merganser</i>	0	6	149	108	100	65	193
Rosse stekelstaart	<i>Oxyura jamaicensis</i>	6	7	6	5	2	3	6
Waterral	<i>Rallus aquaticus</i>	34	60	51	33	38	25	83
Waterhoen	<i>Gallinula chloropus</i>	3197	4343	4130	3939	4266	3285	6464



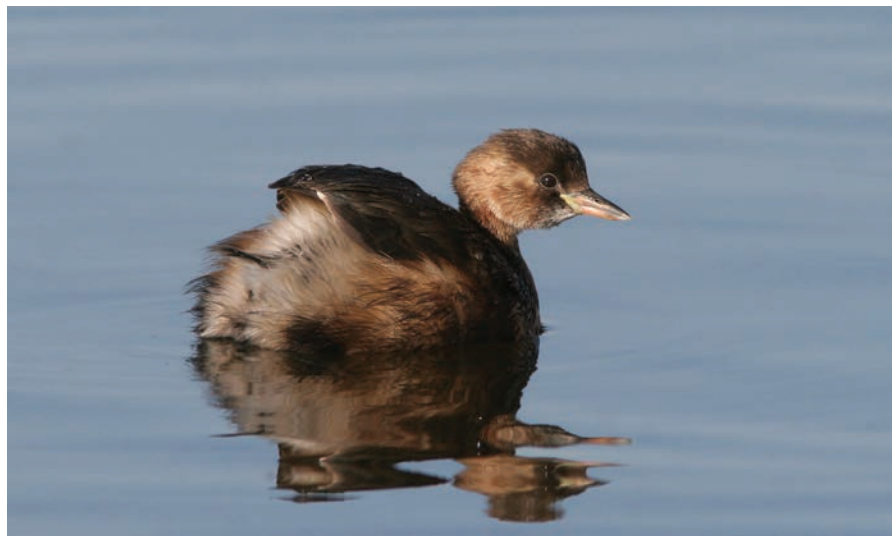
Tabel 2 (vervolg)

		OKT	NOV	DEC	JAN	FEB	MAA	Gemiddeld maximum 2007/08-2011/12
Meerkoet	<i>Fulica atra</i>	17849	21375	26464	24067	21721	14093	27534
Kraanvogel	<i>Grus grus</i>	0	3	0	4	0	73	23
Scholekster	<i>Haematopus ostralegus</i>	1697	1638	1843	1991	1730	2554	2455
Kluut	<i>Recurvirostra avosetta</i>	79	16	447	84	47	338	380
Kleine plevier	<i>Charadrius dubius</i>	0	0	0	0	0	5	11
Bontbekplevier	<i>Charadrius hiaticula</i>	15	14	9	18	22	51	85
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria</i>	535	1210	3928	2145	543	563	3443
Zilverplevier	<i>Pluvialis squatarola</i>	53	108	132	147	153	88	226
Kievit	<i>Vanellus vanellus</i>	12295	30391	33086	33625	14406	8923	41471
Kanoet	<i>Calidris canutus</i>	2	3	20	36	2	2	88
Drieteenstrandloper	<i>Calidris alba</i>	47	417	163	173	327	30	363
Kleine strandloper	<i>Calidris minuta</i>	1	0	0	0	0	0	5
Paarse strandloper	<i>Calidris maritima</i>	9	27	13	62	79	25	87
Bonte strandloper	<i>Calidris alpina</i>	19	282	889	1888	1493	261	2473
Kemphaan	<i>Philomachus pugnax</i>	3	100	137	525	49	183	925
Bokje	<i>Lymnocyptes minimus</i>	2	1	1	1	3	2	15
Watersnip	<i>Gallinago gallinago</i>	297	399	199	223	58	188	562
Houtsnip	<i>Scolopax rusticola</i>	0	4	4	2	2	8	18
Grutto	<i>Limosa limosa</i>	0	2	0	0	30	8579	1803
Rosse grutto	<i>Limosa lapponica</i>	38	11	16	1	0	2	19
Wulp	<i>Numenius arquata</i>	2579	3932	5071	5562	6797	4968	7520
Zwarte ruiter	<i>Tringa erythropus</i>	143	22	6	10	11	12	56
Tureluur	<i>Tringa totanus</i>	171	249	235	258	154	457	393
Groenpootruiter	<i>Tringa nebularia</i>	10	1	0	0	0	0	6
Witgat	<i>Tringa ochropus</i>	52	52	40	10	26	38	62
Oeverloper	<i>Actitis hypoleucos</i>	5	4	4	4	3	3	12
Steenloper	<i>Arenaria interpres</i>	758	705	444	690	608	589	1033
Zwartkopmeeuw	<i>Larus melanocephalus</i>	0	0	2	0	3	103	276
Kokmeeuw	<i>Larus ridibundus</i>	9094	35882	16225	15990	16175	20223	22684
Stormmeeuw	<i>Larus canus</i>	166	813	1523	1592	1746	1872	4268
Kleine mantelmeeuw	<i>Larus fuscus</i>	115	102	49	50	29	141	185
Zilvermeeuw	<i>Larus argentatus</i>	606	1549	1742	1478	1686	1517	1811
Geelpootmeeuw	<i>Larus michahellis</i>	3	12	2	3	3	5	5
Pontische meeuw	<i>Larus cachinnans</i>	0	6	8	7	7	5	9
Grote mantelmeeuw	<i>Larus marinus</i>	21	23	27	17	23	13	144
Zeekoet	<i>Uria aalge</i>	0	0	0	2	0	0	1
<b>Totaal Vlaanderen</b>		<b>154924</b>	<b>283144</b>	<b>404792</b>	<b>375985</b>	<b>315902</b>	<b>191906</b>	

### Futen, aalscholvers en reigers

In de periode oktober-januari werden meestal tussen 700 en 800 **dodaarzen** geteld. Drie gebieden staken er bovenuit: de Spuikom te Oostende (111 in nov), de Achterhaven en het Zeekanaal te Zeebrugge (samen 125 in jan) en De Gavers te Harelbeke (107 in nov).

*Dodaars - Koen Devos*



Alleen in november overschreed de **fuut** de drempel van 2000 exemplaren. De grootste groepen werden genoteerd op de Spuikom van Oostende (174 in nov), de Achterhaven en het Zeekanaal van Zeebrugge (resp. 180 en 145 in dec), Miramar in Mol (132 in dec) en de grindplas te Kessenich (156 in nov). De Grensmaasvallei is trouwens in zijn totaliteit geëvolueerd naar een van de belangrijkste overwinteringsgebieden in Vlaanderen (ruim 450 ex. in nov).

Het hoogste aantal **aalscholvers** bedroeg 4013 ex. in oktober. In november en januari werden resp. 3632 en 3224 ex. geteld, te vergelijken met de 4273 en 3636 vogels die in diezelfde maanden tijdens de gecoördineerde slaapplaatstellingen werden genoteerd (zie ook elders in dit nummer). De soort kwam erg verspreid voor en grotere groepen bleven beperkt tot enkele gebieden, o.a. Bichterweerd bij Stokkem-Dilsen (341 in okt) en de IJzermonding te Nieuwpoort (255 in okt).

Met 1000 tot 1200 exemplaren in de periode oktober-januari bevond het aantal blauwe **reigers** zich op het niveau van vorige winters. Vooral tijdens de lange sneeuwperiode in de tweede helft van januari werd verhoogde sterfte bij deze soort vastgesteld. Er waren weinig tot geen gebieden met opvallende aantallen maar we vermelden toch Wijvenheide te Zonhoven (39 in okt) en De Maten te Genk (30 in okt).

De recente opmars van de **grote zilverreiger** kan niemand ontgaan zijn. Tijdens de midmaandelijke tellingen werden er tot 165 geteld en dat is ongetwijfeld nog een aanzienlijke onderschatting. Vooral regio Midden-Limburg met zijn vele vijvers doet het bij deze soort uitstekend (max. 74 in jan). De soort blijkt bovendien behoorlijk winterhard te zijn. De koudegolf in de tweede winterhelft had geen merkbaar effect op de getelde aantallen. **Kleine zilverreigers** (max. 36 in okt) zijn op dat vlak een stuk gevoeliger en werden in februari en maart nauwelijks nog opgemerkt in Vlaanderen.

### Zwanen

Het aantal getelde **knobbelzwanen** bereikte maxima van 600 tot bijna 650 exemplaren. De grootste groepen kwamen voor in de Grensmaasvallei (o.a. tot 44 ex. op Gravelco en Gralex in feb) en op Noorderwal nabij Deinze (max. 41 in nov en feb).

Op 15/02 werden 938 **kleine zwanen** geteld, het op één na hoogste aantal dat in Vlaanderen ooit werd vastgesteld. De grootste groep zat traditioneel in het polder- en krekengebied van Noord-Oost-Vlaanderen (596 ex.), maar ook de IJzervallei scoorde

goed (158). Opvallend deze winter waren de hoge aantallen in de Kempen waar alle records gebroken werden (tot 114 in feb).

In februari werden 66 **wilde zwanen** geteld tijdens de watervogeltellingen. Met nog wat aanvullende losse gegevens erbij komen we voor 16/02 zelfs aan 81 exemplaren. Alleen in januari 2011 werden er nog meer geteld in Vlaanderen (88). De grootste groep (43) zat in Herk-de-Stad, nabij het Schulensbroek.

## Ganzen

In februari werden 5600 **toendrarietganzen** geteld waarvan bijna 4700 in de Antwerpse Kempen. In januari pleisterden 1072 ex. in de Grensmaasvallei. Beduidend kleinere aantallen werden geteld in de IJzervallei (496 in feb) en Noord-Oost-Vlaanderen (427 in feb).

De piek van ruim 32.000 **kleine rietganzen** in december ligt in de lijn van veel vorige winters. Het verspreidingsareaal beperkte zich traditioneel tot de Oostkustpolders (met slechts een klein aantal waarnemingen in IJzervallei en Antwerpse Kempen). Met het zachte weer rond de jaarwisseling trokken de meeste vogel al vroeg terug naar het noorden zodat midden januari nog amper 4547 ex. geteld werden. Ook al werd het daarna nog een flink stuk kouder, terugkeren deden ze niet meer.

Met de tweede hoogst genoteerde november- en decemberaanantallen ooit waren **kolganzen** al vroeg in de winter goed vertegenwoordigd. Ook het wintermaximum van 50.500 exemplaren was hoger dan de twee voorbije winters. Toch was van een vorstinfux vanuit het noorden zoals in 2009/10 nooit sprake. De belangrijkste pleisterplaatsen waren de IJzervallei (25.390 in jan) en de Oostkustpolders (25.010 in dec), op enige afstand gevolgd door het krekengebied van Noord-Oost-Vlaanderen (6864 in feb), Antwerpen Linkeroever (4517 in dec), de Antwerpse Kempen (4347 in feb) en de Grensmaasvallei (4184 in nov). Door het aanhoudende koude weer in maart en een ongunstige, gure NO-wind begin april werd het vertrek van de laatste groepen kolganzen lang uitgesteld. In de eerste week van april pleisterden nog steeds minstens 10.000 tot 15.000 ex. in Vlaanderen, wat nog nooit eerder is voorgekomen in deze periode van het jaar.

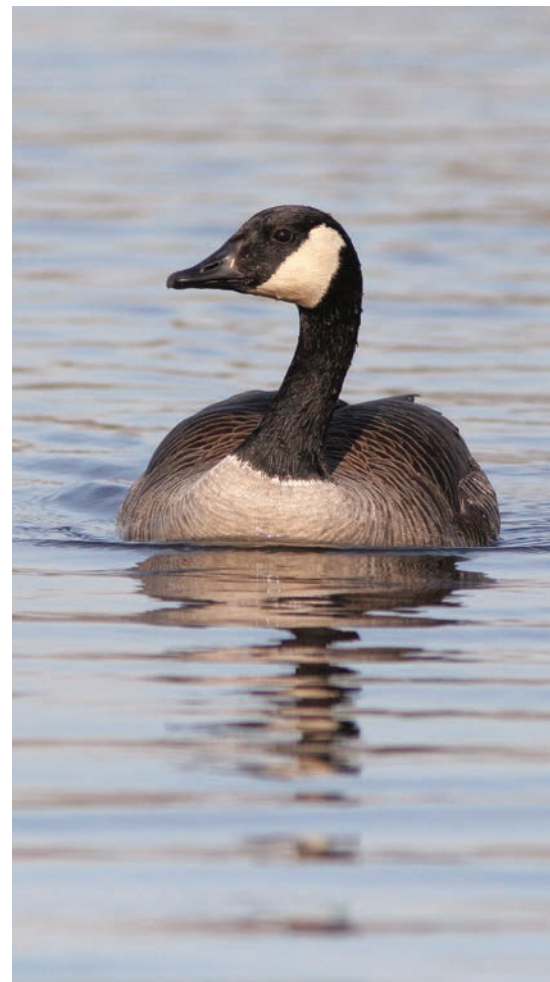
Het aantal **grauwe ganzen** zit opnieuw in de lift na een reeks van winters waarin de maximale aantallen leken te stabiliseren rond 15.000 à 16.000 exemplaren. In december werden 22.587 ex. geteld, het tweede hoogste aantal ooit. Traditionele belangrijke regio's waren Antwerpen Linkeroever (7347 in dec), de Oostkustpolders (4269 in nov), het krekengebied van Noord-Oost-Vlaanderen (3875 in dec), de Grensmaasvallei (2973 in nov) en de IJzervallei (1387 in feb). Het verspreidingsareaal lijkt zich de laatste jaren steeds verder uit te breiden met op tal van plaatsen groepjes van enkele tientallen tot honderden exemplaren.

**Brandganzen** waren vooral goed vertegenwoordigd in januari (7615) en februari (7275) met de Oostkustpolders als belangrijkste pleisterplaats (ruim 3250 in beide maanden). Ook in de Gentse regio (Drongen, Gentbrugge, Kluzendok) verbleven opnieuw veel vogels (2361 in jan), net als op Antwerpen Linkeroever (1363 in dec). Ook lokale populaties in het diepere binnenland blijven het goed doen (o.a. tot 517 in het Mechels Broek).

Zowel in december als januari werden ongeveer 11.000 **Canadese ganzen** geteld, vergelijkbaar met de wintermaxima in vorige winters. De werkelijke aantallen liggen ongetwijfeld nog een stuk hoger, mogelijk tot meer dan 15.000. Belangrijke regio's zijn Gent en Antwerpen (tot ongeveer 2000 ex.). Groepen van meer dan 500 ex. bleven beperkt tot het Mechels Broek, de Kleiputten van Brecht-Rijkevorsel en het Schulensbroek.

Er werden tot ruim 2800 **nijlganzen** geteld maar door de grote aantallen die buiten de traditionele telgebieden voorkomen (maïsakkers) is dat zeker een aanzienlijke onderschatting. Her en der in Vlaanderen werden groepen gesignaleerd die opliepen tot enkele honderden exemplaren. Onder meer de Grensmaasvallei heeft zich ontwikkeld tot een belangrijk bolwerk (630 in dec).

*Canadese gans- Koen Devos*



### Zwemeenden

Er werden traditioneel grotere aantallen **bergeenden** geteld in de tweede helft van het winterhalfjaar (3300 tot bijna 3600 exemplaren.). De drie kustregio's lieten in januari samen een totaal van ruim 1250 ex. noteren maar echt grote groepen waren nergens te bespeuren (max. 216 in de IJzermonding te Nieuwpoort). De overstroomde IJzerbroeken totaliseerden 311 ex.. Het Zwin was ooit de belangrijkste pleisterplaats van deze soort in Vlaanderen maar dat is inmiddels al lang verleden tijd (max. 16 ex.). De Gentse Kanaalzone hield goed stand met 801 ex. in februari en 695 in maart, en deed hiermee iets beter dan Antwerpen-Linkeroever (633 in maart). Op de Zeeschelde tussen Gent en Zandvliet werd voor het eerst in meer dan 20 jaar de kaap van 500 ex. niet meer gehaald.

Het hoogste aantal **smienten** werd geteld in januari (67.400). Met 42.300 en 35.200 ex. in resp. januari en februari hadden de overstroomde IJzer- en Handzamevallei een zeer belangrijk aandeel in de Vlaamse totaalaantallen. In de andere overwinteringsgebieden werden merkkelijk lagere aantallen geteld. De Oostkustpolders totaliseerden in december en januari ongeveer 14.500 exemplaren met als belangrijkste pleisterplaatsen de Uitkerkse Polder (7643 in december) en de Achterhaven van Zeebrugge (2809 in januari), Het polder- en havengebied te Antwerpen Linker- en Rechteroever herbergde in december net geen 8000 Smienten. In het binnenland werden in totaal ca. 2000 geteld te Overmere-Berlare (februari). In het Gentse werd de kaap van 1000 ex. niet meer gehaald en scoorden vooral de Bourgoyen-Ossemeersen ondermaats. Op de spaarbekkens van Kluizen pleisterden 1200 ex. in februari.

*Smienten - Koen Devos*



Het aantal **krakeenden** bereikte een maximum van ruim 11.000 ex. in december en daarmee lijkt de populatie vrij stabiel sinds 2005. Langs de Zeeschelde tussen Gent en Zandvliet werden alleen in december meer dan 1000 ex. geteld (1556 ex.). De recente afname langs de Zeeschelde werd gedeeltelijk gecompenseerd door hogere aantallen langs de Zenne (bijna 690 ex. in feb) en Dender (451 in feb). Regio Midden-Limburg haalde ruim 1200 ex. in januari met het Schulensbroek in de hoofdrol (988 ex.). Ook de Grensmaasvallei is in de loop van de laatste tien jaar steeds belangrijker geworden voor deze soort (666 in dec). Verder werd de internationale 1%-norm (600) ook nog gehaald in het toekomstige gecontroleerde overstromingsgebied van Kruibeke-Bazel-Rupelmonde (634 in dec) en de Gentse Kanaalzone (608 in jan en 734 in feb).

In de periode december-februari werden in totaal telkens tussen 14.000 en 16.000 **wintertalingen** geteld. Het grote overwicht van de aantallen langs de Zeeschelde is helemaal verdwenen. Tussen Zandvliet en Gent werden maximaal 2204 ex. geteld in februari (tegenover meer dan 20.000 in het begin van de jaren 2000). In diezelfde maand werden langsheen de Rupel en Zenne nog eens resp. 1345 en 800 ex. genoteerd. Meer naar het westen zorgde de natte winter voor relatief grote aantallen in de overstroomde



IJzerbroeken: 2043 in januari en 2329 in februari. In de Zeebrugse Achterhaven verbleven 1054 ex. in december.

Met bijna 88.500 ex. in december bereikte de **wilde eend** een hoog wintermaximum. Eerder werden slechts in drie winters nog hogere aantallen genoteerd. Deze soort is ongetwijfeld de meest verspreid voorkomende watervogelsoort in Vlaanderen maar in slechts vier gebieden werden meer dan 2000 ex. geteld: de Blankaart te Woumen (4200 in nov), de Kleiputten te Stuivekenskerke (2655 in okt), de Spaarbekkens te Kluizen (3220 in dec) en de Verrebroekse Plassen (2142 in dec).

Er werden deze winter opvallend weinig **pijlstaarten** waargenomen (max. 1265 in maart). De grootste aantallen pleisterden in het rivierengebied van Rupel, Dijle en Zenne in de regio's Klein-Brabant en Mechelen. Het gaat vooral om de Rupel stroomopwaarts Boom (max. 333 in dec), de Zenne (185 in jan) en nabijgelegen gebieden zoals het Noordelijk Eiland (104 in feb) en het Mechels Broek (121 in dec). Langs de Zeeschelde is de soort de laatste jaren zo goed als verdwenen. Tijdens de doortrek in maart trokken vooral de overstroomde IJzerbroeken stroomopwaarts Diksmuide (474) en de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (116) veel pijlstaarten aan.

In december werden net geen 3000 **slobeenden** geteld en daarmee werd ongeveer hetzelfde niveau gehaald als in de drie voorafgaande winters. In februari namen de aantallen fors af als gevolg van het winterweer. In oktober pleisterden er opvallend grote aantallen in het haven- en poldergebied nabij Antwerpen (LO en RO): in totaal ca. 1130 waarvan 302 op Blokkersdijk, 245 op de Verrebroekse Plassen en 216 in de Polders van Doel. De internationale 1%-norm (400) werd overschreden op het Donkmeer te Berlare (441 in dec) en in het Blankaartgebied te Woumen-Merkem (442 in jan).

### Duikenden en zaagbekken

Voor het eerst in meer dan 20 winters werden geen 4000 **tafeleenden** meer geteld in Vlaanderen. Vooral sinds 2007 deed er zich een opvallende afname voor die samenviel met het verdwijnen van de soort op de Zeeschelde (waar tot maximaal 14.000 ex. pleisterden in 2001/02 en 2002/03). Echt grote groepen werden afgelopen winter nergens nog gesignaleerd. Slechts in 14 gebieden kwamen meer dan 100 ex. voor, met als belangrijkste Hombeek bij Mechelen (348 in dec) en De Gavers te Harelbeke (308 in dec).

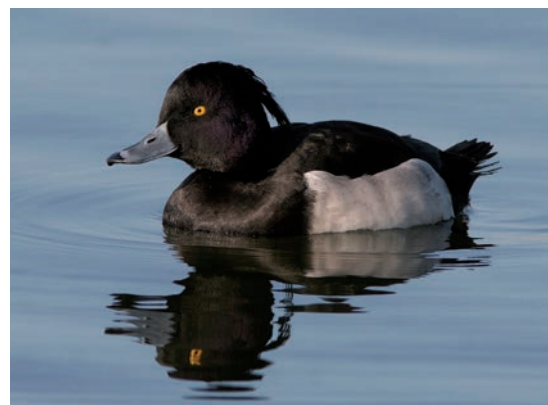
In december en januari werden in Vlaanderen tussen 11.000 en 12.000 **kuifeenden** geteld, wat iets minder is dan in voorgaande winters. De belangrijkste pleisterplaatsen waren de spaarbekkens van Kluizen (1657 in dec) en de Gentse Kanaalzone (bijna 600 in feb). We vermelden tevens De Gavers te Harelbeke (530 in dec), de Netevallei te Lier-Duffel (561 in okt) en de Ekerse Put (628 in dec).

Met maxima tussen 240 en 280 ex. in de periode januari-maart lag het aantal **brilduikers** in dezelfde grootteorde als in veel andere winters. Het zwaartepunt van de verspreiding lag in de vallei van de Grensmaas waar in februari en maart respectievelijk 96 en 121 ex. geteld werden. Ook op de Spuikom te Oostende (48 in feb), de Hoge Dijken te Roksem (31 in maart) en de Spaarbekkens van Kluizen (28 in jan) pleisterden naar Vlaamse normen vrij veel vogels.

Het was een zwakke winter voor **grote zaagbekken** (max. 149 in dec). Met de koude-inval in de tweede helft van januari leken de aantallen zelfs nog eerder af dan toe te nemen. Het belangrijkste gebied was de Netevallei tussen Lier en Duffel (31 in dec).

Ook bij het **nonnetje** was van een vorstflux nooit sprake. Vóór en na de koude-inval werden gelijkaardige aantallen geteld (131 in december en 137 in februari). Twee gebieden staken er bovenuit: Puttenplas bij Doel (resp. 39 en 50 in jan en feb) en Klauwenhof te Aldeneik (45 in dec).

*Kuifeend - Koen Devos*





### Bleshoenders

Het aantal **meerkoeten** is de laatste jaren vrij stabiel. In december werden er bijna 26.500 geteld in Vlaanderen. De soort is zowat overal te vinden waar de combinatie van open water en grasland aanwezig is. Vermeldenswaardige aantallen werden o.a. aangehouden langs de IJzer (1269 in feb), op de Gavers te Harelbeke (1210 in nov) en aan het Klauwenhof te Aldeneik (1032 in dec).

In de periode november-februari werden meestal tussen 4000 en 4400 **waterhoenen** geteld. De laatste vijf winters is een duidelijke afname merkbaar bij deze soort. Ongetwijfeld komen nog aanzienlijke aantallen voor buiten de regulier getelde watervogelgebieden.

### Steltlopers

Voor het eerst in bijna 15 jaar werd bij de **scholekster** de kaap van 2000 ex. (net) niet gehaald (1991 in jan). Ruim de helft van de winterpopulatie pleisterde aan de Westkust (1230-1240 op de hoogwatervluchtplaats aan de IJzermonding te Nieuwpoort in dec-jan). Aan de Middenkust werd het maximum in oktober bereikt (442) en ook aan de Oostkust werden nooit meer dan 500 ex. geteld. Daar was het havengebied van Zeebrugge de belangrijkste pleisterplaats (343 in maart).

Er werden sterk wisselende aantallen **kluten** genoteerd, variërend van amper 16 ex. in november tot bijna 450 in december. Het belangrijkste overwinteringsgebied zijn de slikken en schorren langs de Beneden-Zeeschelde (o.a. 336 op het Schor van Ouden Doel in december en 143 op het Groot Buitenschoor in maart). Langs de kust gaat het om veel kleinere aantallen (max. 19 in het Zwin en 45 in het havengebied van Zeebrugge).

De hoogste aantallen van **goudplevier** werden geteld voor de intrede van de koudegolf: bijna 4000 in december en 2145 in januari. De verspreiding beperkte zich bijna uitsluitend tot de kustpolders. Met uitzondering van 3025 ex. in de Uitkerkse Polder (dec) en 1805 ex. in de IJzerbroeken (jan) ging het meestal om groepjes van hooguit 100-300 exemplaren.

Ten opzichte van de jaren '90 kende de **zilverplevier** een forse afname. Deze winter werden er niet meer dan een 150-tal exemplaren geteld. Door de sterke afname in het Zwin te Knokke-Heist (max. 20 in feb) en het havengebied van Zeebrugge (max. 21 in feb), is de IJzermonding te Nieuwpoort het belangrijkste overwinteringsgebied aan de Vlaamse kust geworden (max. 103 in dec).

In de periode november-januari werden telkens tussen 30.000 en 34.000 **kieviten** geteld. Ondanks de vorst en sneeuw in de tweede winterhelft waren er in februari nog steeds meer dan 14.000 ex. aanwezig. Het grootste deel van de kieviten verbleef traditioneel in de kustpolders met grote aantallen in de overstromde IJzer- en Handzamebroeken (samen 17.195 in jan), de Uitkerkse Polder (9014 in dec) en de Zeebrugse Achterhaven (4815 in nov). De grootste groep in het binnenland betrof 2641 ex. in de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (jan).

*Drieteenstrandlopers - Koen Devos*



Er werden tot ruim 400 **drieteenstrandlopers** geteld tijdens hoogwatertellingen langs de kust, vooral aan de Westkust (277 in feb) en Middenkust (202 in nov). De telbedekking van de stranden aan de Oostkust was sterk onvolledig.

De **bonte strandloper** blijft een van de talrijkste 'zoute' steltlopersoorten in de schaarse getijdengebieden in Vlaanderen, maar scheerde met een maximum van 1888 ex. geen hoge toppen. De IJzermonding te Nieuwpoort was met grote voorsprong de belangrijkste pleisterplaats (tot 1695 in jan). Langs de stranden van de Middenkust werden tot 250 ex. geteld in februari. Met een maximum van 122 ex. in februari scoorde vooral de Oostkust ondermaats. Ook langs de Zeeschelde en de Rupel werden nooit hoge aantallen genoteerd (max. 158 in januari).

Het aantal overwinterende **kemphanen** zit al meerdere jaren in een dalende lijn. Alleen in januari werd er een vermeldenswaardig aantal geteld (525), maar dat is nog steeds ver verwijderd van de 1000 tot ruim 2500 exemplaren in de periode 1999-2009. De voorkeur van deze soort voor natte of overstroomde graslanden bleek uit de grotere groepen in de IJzerbroeken en de Bourgoyen-Ossemeersen (resp. 315 en 179 ex. in jan).

Met een totaal van ruim 8500 ex. in maart liet de **grutto** een nooit eerder geregistreerde voorjaarspiek noteren. Het slechte weer in de piekperiode van de trek zorgde ervoor dat veel grutto's zich gedwongen zagen om hun reis te onderbreken ter hoogte van Noord-Frankrijk en Vlaanderen. In het uiterste (zuid)westen van Vlaanderen zorgde dit voor recordaantallen. Vooral de overstroomde IJzer- en Handzamebroeken leenden zich uitstekend voor een tussenstop (6286 ex.) In de rest van de Vlaanderen ging het veeleer om groepen van enkele tientallen tot enkele honderden (o.a. 286 in Uitkerkse Polder en 151 in de Hoge Laken te Drongen). Op Antwerpen-Linkeroever werden in totaal 486 ex. geteld.

Met ongeveer 6800 ex. in februari was de **wulp** een van de talrijkste steltlopersoorten in Vlaanderen. Het hoge niveau van de twee voorgaande winters werd echter niet gehaald. Belangrijkste gebieden in de kustregio's waren de Uitkerkse Polder (1599 in feb), de IJzerbroeken (817 in jan), de Waleweiden te Schore (705 in nov) en de polders bij Oostkerke in regio Oostkust (650 in dec). Op Antwerpen Linkeroever pleisterden vooral in februari opvallend veel wulpen (1684 in totaal).

Langs de kust werden tot bijna 150 overwinterende **tureluurs** geteld, oplopend tot 300 ex. in maart (doortrek). De soort zat er meestal geconcentreerd in een drietal gebieden: de IJzermonding te Nieuwpoort (89 in maart), het Zwin te Knokke (45 in maart) en het havengebied van Zeebrugge (41 in jan). Daarnaast herbergt ook de Beneden-Zeeschelde ten noorden van Antwerpen een vaste winterpopulatie (deze winter regelmatig 100 tot 150 exemplaren).

Tot vier jaar geleden werden regelmatig meer dan 1000 **steenlopers** geteld langs de Vlaamse kust maar de soort lijkt recent in aantal afgenomen. In oktober werden nog bijna 760 ex. geteld, op de januaritelling waren dat er ongeveer 690. Het hoogste aantal op de hoogwatervluchtplaats te Nieuwpoort was 265 ex. in november. Het zwaartepunt van de verspreiding lag traditioneel aan de Middenkust (Westende-Bredene) met een maximum van 518 ex. in oktober. Aan de Oostkust werden tot 112 ex. geteld in januari maar de telbedekking was hier onvolledig (geen gegevens Blankenberge).

## Meeuwen

Slechts een beperkt aantal medewerkers tellen ook de meeuwensoorten mee tijdens de watervogeltellingen. Dit leverde voor Vlaanderen maximale maandtotalen op van o.a. 35.882 **kokmeeuwen**, 1872 **stormmeeuwen**, 1686 **zilvermeeuwen**, 141 **kleine mantelmeeuwen**, 12 **geelpootmeeuwen** en 8 **pontische meeuwen**. Dat het hier om zeer onvolledige aantallen gaat, wordt bevestigd door de resultaten van een simultaantelling op de Vlaamse meeuwenlaapplaatsen op 19/01/2013. Toen werden ruim 130.000 kokmeeuwen, 84.000 stormmeeuwen en 11.000 zilvermeeuwen geteld.

## Dankwoord

Veel dank gaat uit naar de regionale coördinatoren die de tellingen in hun regio in goede banen leiden: Kristof Goemaere, Dirk Vanhoecke, Marc De Ceuninck, Frank De Scheemaeker, Geert Spanoghe, Walter De Smet, Walter Hamelinck, Luc Vandeghinste, Dimitri Van de Populiere, Joris Everaert, Luc Favijs, Karel Helsen, Jean Kiebooms, Joost Reyniers, Ludo Benoy, Jef Sas, Jef Mangelschots, François Bartholomeeusen, Luc Hendrickx, Roy Hendrix, Jan Gabriëls en Marcel Jonckers. Eckhart Kuijken en Christine Verscheure zijn nog steeds de drijvende krachten achter de gebiedsdekkende gantellingen in de volledige Oostkustpolders. We danken ook Dirk Colin die meer dan 20 jaar lang coördinator was van regio Lier maar nu een stapje terug zet. Ook Johan Royeaerd, Nico Geiregat en Dominique Verbelen hebben als gedreven coördinatoren jarenlang het beste van zichzelf gegeven om dan vorig jaar de fakkel door te geven aan nieuwe krachten. Het zou ons hier te ver leiden om alle tellers te vermelden - het zijn er immers meer dan 300 - maar zonder hun inspanningen zou van dit soort monitoringprojecten geen sprake zijn. Allen worden hartelijk bedankt!

## Oproep: vacante telgebieden

Dankzij de niet aflatende inspanningen van de regionale coördinatoren is het aantal hiaten in de telbedekking heel beperkt. Toch haken er af en toe medewerkers af waarvoor niet onmiddellijk vervangers worden gevonden. Mensen die interesse hebben om mee te werken aan de watervogeltellingen kunnen sowieso steeds contact met ons opnemen. Samen met de regiocoördinatoren kunnen we dan nagaan waar de nood aan bijkomende tellers het hoogst is. Zo worden momenteel nog tellers gezocht voor onder meer enkele gebieden te Wachtebeke-Moerbeke, een groot gedeelte van regio Lier, het spaarbekken van Oelegem-Broechem en de Prosperpolder te Doel.

# Populatieontwikkeling van aalscholvers in Vlaanderen, update 2011-2013

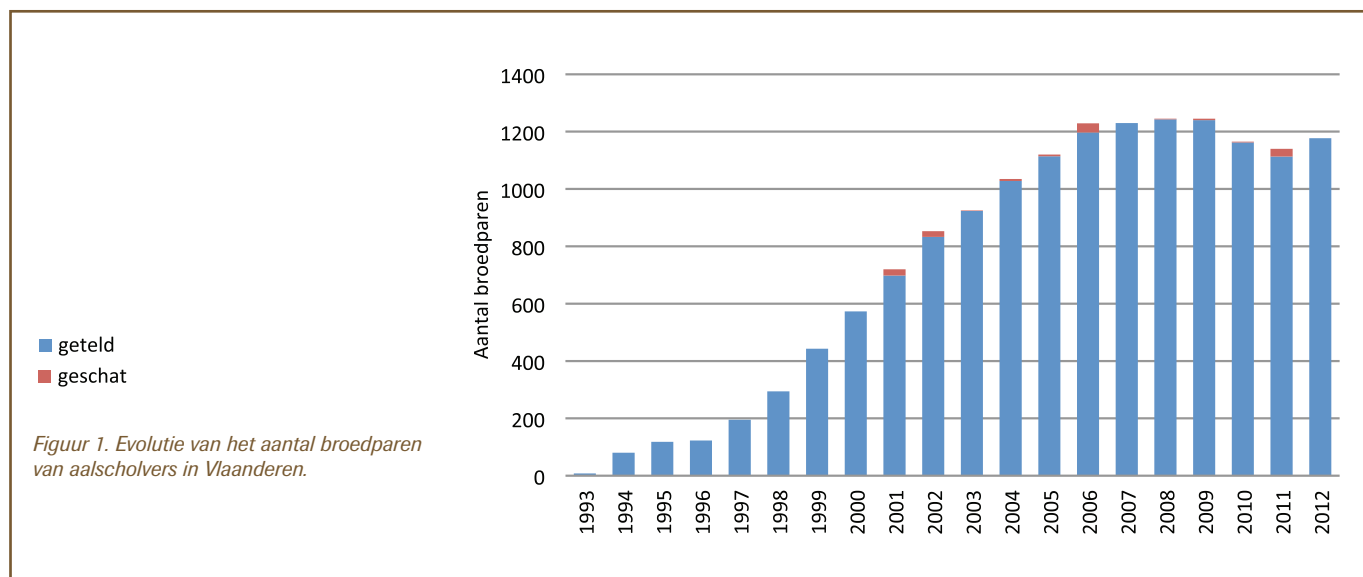


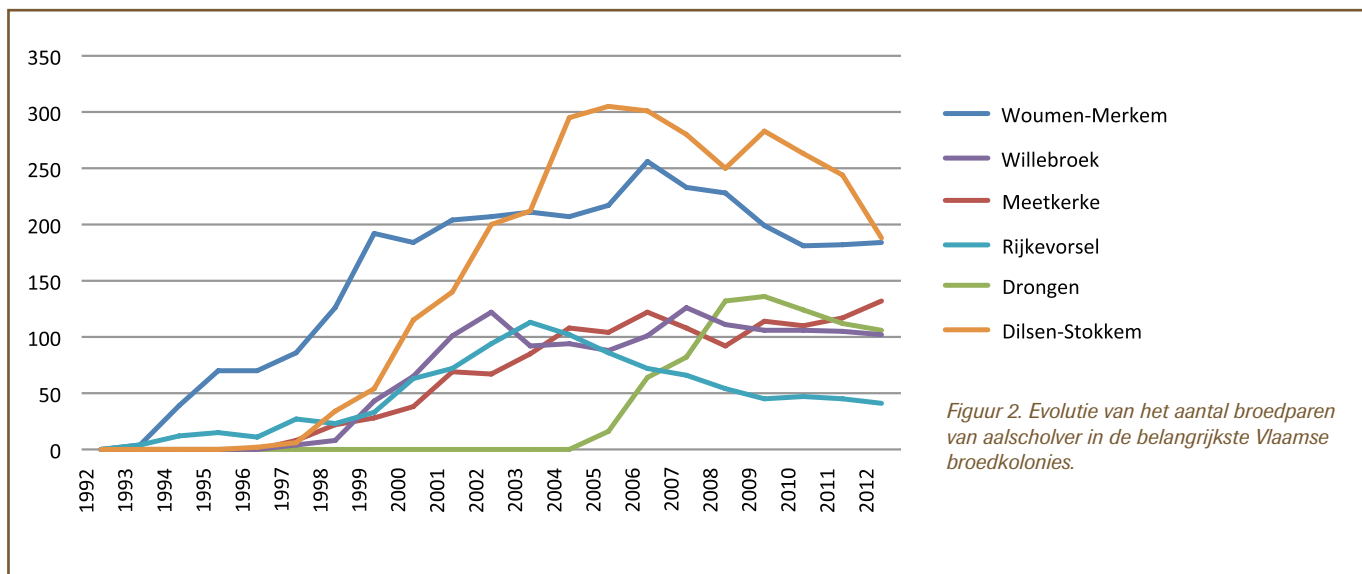
Aalscholver - Yves Adams/Vilda

De populatieontwikkeling van de aalscholver wordt in Vlaanderen nauwgezet opgevolgd. Elk jaar worden met de hulp van vrijwillige medewerkers gestandaardiseerde tellingen en inventarisaties uitgevoerd die ons een goed beeld geven van de populatiegrootte en de verspreiding van deze soort. Om meer inzicht te verkrijgen in de factoren die aan de grondslag liggen van de vastgestelde trends worden door het INBO ook gegevens verzameld over broedsucces en werd er gestart met een kleurringproject. In deze bijdrage gaan we vooral dieper in op de resultaten voor de periode 2011-2013 maar worden ook trends over langere termijn bondig toegelicht.

## Inventarisatie broedkolonies

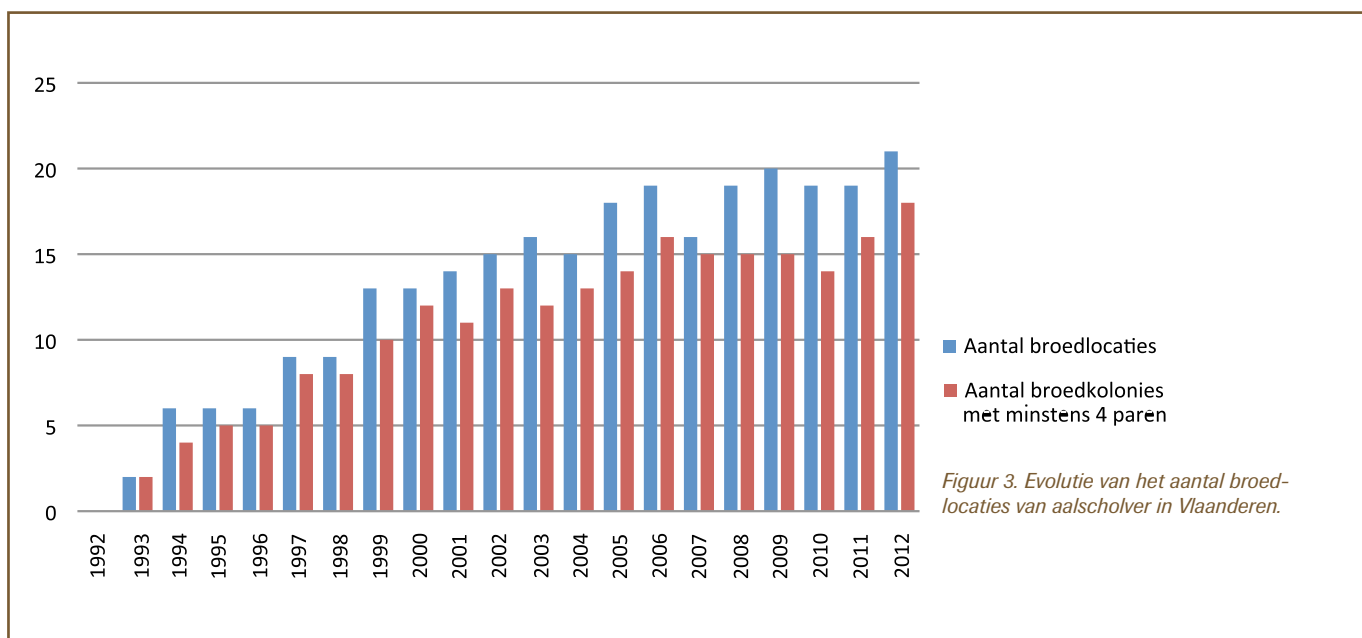
In 2011 en 2012 werden in Vlaanderen respectievelijk 1113 en 1177 bezette nesten geteld. De geschatte populatie in beide jaren bedraagt resp. 1140 en 1177 paren en betekent een stagnatie op het niveau van 2010. De trend van de broedpopulatie tijdens de laatste 20 jaren is weergegeven in Figuur 1. Ook op het niveau van de afzonderlijke broedkolonies is de laatste jaren veeleer sprake van stabiele tot afnemende aantallen (Figuur 2).





In 2012 werden drie nieuwe broedlocaties ontdekt waarvan enkele mogelijk reeds het jaar voordien aanwezig waren (maar over het hoofd werden gezien). De vestiging van een nieuwe kolonie nabij Hannecart in Oostduinkerke (62 nesten) volgt op een trend van toenemende aantallen aalscholvers die op de Noordzee foerageren. Andere nieuw ontdekte kolonies zijn gelegen bij Rummen (2 nesten) en Overijsse-Hoeilaart (10 nesten). Daartegenover staat het verdwijnen van de kolonie aan de voormalige suikerfabriek te Moerbeke (tot max. 64 nesten in 2005) waar in juli 2010 alle nestbomen werden gekapt. Een aantal locaties zijn ook onregelmatig bezet. De evolutie van het totaal aantal broedkolonies is de laatste jaren echter relatief stabiel (Figuur 3).

In Wallonië werden in 2012 438 broedparen geteld (pers. med. Jean-Yves Paquet) zodat we voor dat jaar een Belgisch totaal van 1615 paren bekomen. Het absolute topjaar was 2008 met 1705 paren. De broedvogeltelling van 2012 maakte onderdeel uit van een pan-Europese census die gecoördineerd wordt door de IUCN/Wetlands International *Cormorant Specialist Group* en die kadert binnen het zogenaamde CorMan-project (*Sustainable Management of Cormorant Populations*) van de Europese Commissie.



## Slaapplaatstellingen

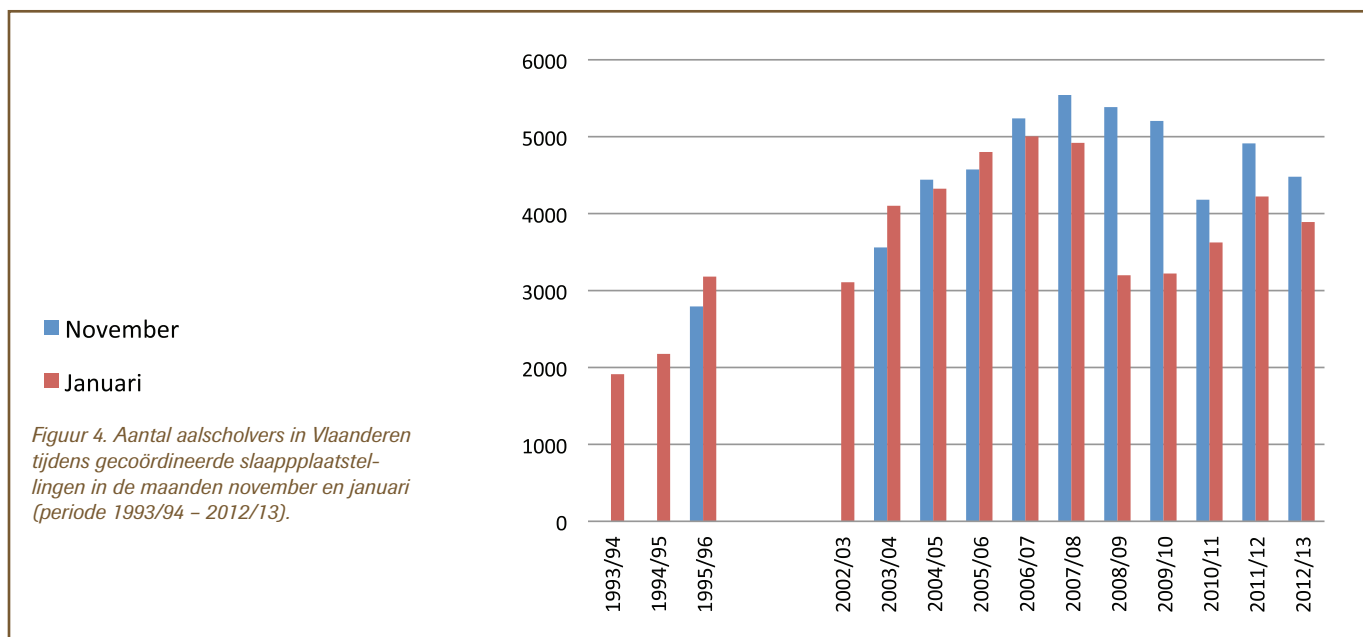
Net als in vorige winters vonden in 2011/12 en 2012/13 twee simultaantellingen plaats op de Vlaamse slaappleaatsen (resp. in november en januari). Het aantal getelde slaappleaatsen lag tussen 55 en 65 (inclusief niet bezette slaappleaatsen). Voor niet getelde slaappleaatsen werd een bijschatting gemaakt op basis van beschikbare telgegevens op andere teldata of in vorige winters. De resultaten worden samengevat in Tabel 1. De kaap van 5000 ex. werd tijdens geen enkel telling nog gehaald.

De recente resultaten bevestigen dat de soort als wintergast over haar hoogtepunt heen lijkt te zijn (Figuur 4), zoals ook het geval is in heel wat andere Noord-West-Europese landen. Hoewel ook nu de januari-tellingen telkens minder aalscholvers opleverden dan in november, was de terugval minder groot dan in 2009 en 2010. In de twee laatste winters kwam de inval van de ergste koude immers pas na de januaritelling.

Net als in vorige winters was er een groot overwicht van de provincie West-Vlaanderen (met ongeveer 40% van de geschatte Vlaamse winterpopulatie). Slaappleaatsen met meer dan 250 overnachtende exemplaren waren schaars: Hannecart bij Oostduinkerke (486 in november), het Schulensbroek (276 in november) en de Kanaalbermen Palingpot-Zelzatebruggen nabij Zeebrugge (286 in januari).

Tabel 1. Resultaten van slaappleaatsstellingen van aalscholvers in Vlaanderen tijdens de winters 2011/12 en 2012/13.

	Nov 2011	Jan 2012	Nov 2012	Jan 2013
Aantal slaappleaatsen geteld	57	56	61	65
Aantal aalscholvers geteld	4484	4053	4273	3636
Aantal aalscholvers geschat	4920	4230	4480	3890
Gemiddeld aantal/slaappleaats	95,4	82,7	83,8	80,8



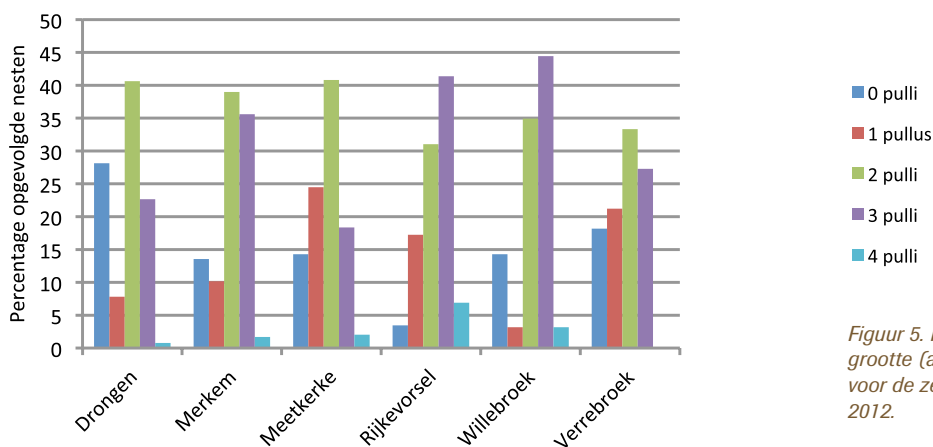


## Broedsucces

Om de oorzaken van de vastgestelde trends beter te begrijpen, worden sinds 2011 in zes Vlaamse kolonies gegevens verzameld over het broedsucces. Broedsucces wordt hier gedefinieerd als het gemiddeld aantal (bijna) vliegvlugge jongen per broedpaar. Dit wordt bepaald aan de hand van regelmatige tellingen van het aantal jongen in een representatieve selectie van nesten (voor methode: zie Vogelnieuws 16, 2011). Belangrijk is dat ook nesten zonder een positief broedresultaat worden meegerekend.

Gemiddeld gezien was het broedsucces in 2012 iets lager dan in 2011 (Tabel 2). Er werd geen significant verschil in trend vastgesteld tussen de kolonies ( $p = 0.094$ ). Er is wel een verschil in gemiddeld broedsucces tussen de kolonies ( $p = 0.0005$ ) en tussen de jaren ( $p = 0.0009$ ). Per gemiddeld nest waren er in 2012 13% minder jongen dan in 2011. Over de oorzaken van die afname zijn geen gegevens bekend. De weersomstandigheden tijdens het broedseizoen waren in 2012 aanzienlijk slechter dan in 2011 (overwegend koud en nat met soms hevige onweersbuien). Om duidelijke verbanden te kunnen leggen tussen broedsucces en mogelijk beïnvloedende factoren zoals het weer zijn echter gegevens uit meer jaren noodzakelijk.

In Figuur 5 wordt per kolonie een beeld gegeven van de verdeling van het aantal nesten naargelang het broedresultaat (aantal vliegvlugge pulli). Bijna 70% van de nesten telde 2 of 3 pulli. Gemiddeld werden in amper 2,4% van de nesten 4 jongen grootgebracht. Het aantal mislukte broedgevallen bedroeg gemiddeld 15,3 %, wat iets hoger is dan in 2011 (11,7%).



Figuur 5. Procentuele verdeling van de nest-grootte (aantal vliegvlugge jongen per nest) voor de zes onderzochte broedkolonies in 2012.

	2011	2012
Drongen	1,99	1,59
Merkem	2,57	2,05
Meetkerke	2,03	1,69
Willebroek	2,11	2,19
Rijkevorsel	2,04	2,31
Verrebroek	2,15	1,70
<b>Gemiddeld</b>	<b>2,15</b>	<b>1,92</b>

Tabel 2. Uitvliesucces van zes broedkolonies van aalscholvers in Vlaanderen, 2011-2012.

## Trekgedrag

In de periode 2010-2012 werden in Vlaanderen in totaal 172 jonge aalscholvers van een kleurring voorzien. Het gaat om groene kleurringen die voorzien zijn van drie witte letters (met als eerste letter een K of B). In 2012 werd voor het eerst ook geringd in de broedkolonie van de Bourgoyen-Ossemeersen te Drongen (Tabel 3). In Wallonië wordt er jaarlijks geringd in de kolonie van Hensies (Henegouwen).

Tabel 3. Overzicht van het aantal gekleurringde aalscholvers in vier Vlaamse broedkolonies.

Ringlocatie	2010	2011	2012
Put Stroobants Mol	18	25	30
Verrebroekse Plassen	21	10	11
Volharding Rijkevorsel	19	0	22
Bourgoyen Drongen	0	0	16
<b>Totaal</b>	<b>58</b>	<b>35</b>	<b>79</b>

Van 17 verschillende (Vlaamse) vogels werd een terugmelding ontvangen. Dit geeft een terugmeldingspercentage van 10 %.

Bijna de helft van de terugmeldingen kwam van de kolonie waar ze geringd werden of van de ruime omgeving van de kolonie (< 20 km in vogelvlucht). Vogels van de Bourgoyen-Ossemeersen werden gemeld aan de Callemoeie te Nazareth en op het Kluizendok. Meerdere geringde aalscholvers van Verrebroek werden later teruggezien binnen het havengebied of langs de Schelde te Antwerpen Linkeroever. Een geringde vogel uit Mol dook drie jaar later op in het Hageven te Neerpelt.

Daarnaast waren er de meer avontuurlijke aalscholvers die zich over grotere afstanden verplaatsten (Tabel 4). In België zelf waren er meldingen in de IJzermonding te Nieuwpoort, te Lier-Anderstad en bij Falemprise. Dat jonge vogels zich niet allemaal in zuidelijke of westelijke richting verplaatsen, bleek uit waarnemingen op twee plaatsen in Nederland en een melding uit Engeland. We hadden iets meer meldingen verwacht uit Frankrijk waar de jachtdruk behoorlijk hoog is, maar voorlopig blijft het bij één gegeven. De langste afstand staat op rekening van een vogel uit de Bourgoyen-Ossemeersen die teruggemeld werd uit Spanje.

Aalscholver - Glenn Vermeersch



Tabel 4. Overzicht van terugmeldingen van in Vlaanderen geringde Aalscholvers (buiten de onmiddellijke omgeving van de ringplaatsen).

Ring	Ringdatum	Ringplaats	Waarnemingsdatum	Waarnemingsplaats	Afgelegde afstand
KRJ	13/05/2011	Verrebroek	04/09/2011	IJzermonding Nieuwpoort	104 km
KUY	21/04/2011	Mol	07/09/2011	Lier-Anderstad	49 km
			27/09/2011	"	
			16/10/2011	"	
KNW	09/05/2012	Rijkevorsel	21/09/2012	IJzermonding Nieuwpoort	141 km
KRX	03/05/2012	Mol	24/07/2012	Barrages de l'Eau D'Heure, Falempise, Wallonië	130 km
			24/09/2012	"	
			15/12/2012	"	
			26/07/2013	"	
KSV	28/04/2010	Mol	20/11/2010	WMN-Plas Heel, Maasgouw, Nederland	48 km
			27/10/2011	"	
			04/11/2011	"	
			28/10/2012	"	
			26/12/2012	"	
KSP	28/04/2010	Mol	17/01/2011	Liebroek Wamel, Nederland	74 km
KSH	28/04/2010	Mol	25/11/2010	Bas-en-Basset, Haute-Loire, Frankrijk	658 km
KRP	03/05/2012	Mol	06/09/2012	Moor Green Lakes, Berkshire, Engeland	420 km
BAV	08/05/2012	Drongen	05/09/2012	Duero river, Castronuno, Valladolid, Spanje	1273 km

In 2013 wordt opnieuw geringd in meerdere aalscholverkolonies. Het blijft dus uitkijken naar aalscholvers met groene kleuringen. Meldingen kunnen doorgegeven worden aan [koen.devos@inbo.be](mailto:koen.devos@inbo.be) of [jean-yves.paquet@aves.be](mailto:jean-yves.paquet@aves.be). Waarnemers ontvangen dan een 'CV' van de vogel in kwestie.

## Dankwoord

Hier past een woord van dank aan de vele tientallen waarnemers die meegewerkt hebben aan de tellingen van broedende en overwinterende aalscholvers. Voor het ringwerk konden we een beroep doen op Herman Berghmans, Jos Van Kerckhoven, Marcel Clerckx, Jef Sas, Ludo Berkvens, Louis Cuylaerts en Geert De Smet, vaak nog bijgestaan door helpende handen van medewerkers en klimmers. We bedanken ook alle mensen die ons terugmeldingen van geringde aalscholvers hebben bezorgd.

**Koen Devos**  
[koen.devos@inbo.be](mailto:koen.devos@inbo.be)

**Geert Spanoghe**

# Ecologisch onderzoek naar de bruine kiekendief

Nieuws over het kleurmerkonderzoek en het LifeWatch zenderproject



*Bruine kiekendief - Yves Adams/Vilda*

Na een lange winter gaat de lente nu toch eindelijk van start, al is het met heel wisselvallig weer. We zaten vol spanning te wachten op de terugkeer van adulte bruine kiekendieven die in 2011 werden gekleurmerkt in de Westkust, Oostkust, Krekengebied Noord-Oost-Vlaanderen, het Waasland, inclusief Linkeroever en in Zeeland. Enkele tweede kalenderjaarvogels, getagd in 2012, zouden al van de partij kunnen zijn, gezien onze ervaringen vorig jaar (zie Vogelnieuws 19). Zullen er waargenomen worden? Waar zullen ze zich vestigen als broedvogel, in hun gebied van herkomst of elders? In hetgeen volgt geven we de eerste resultaten van de lentewaarnemingen. Daarna gaan we in op een nieuw boeiend project dat we dit voorjaar opstarten: het zenderen van volwassen kiekendieven. Meer daarover verder in dit stukje.

*Almut Schlaich en Raymond Klaassen van de Werkgroep Grauwe Kiekendief demonstreren de werking van een vangpaal (Anny Anselin)*



## Kleurmerkonderzoek

Eigenlijk al voor de eerste vogels in het voorjaar in onze contreien terugkwamen, kregen we vanuit Senegal het nieuws van een waarneming van een door ons gekleurmerkte vogel. De code kon afgelezen worden door enkele Franse onderzoekers van het Centre d'Etudes Biologiques de Chizé (Frankrijk) die daar slaapplaatsen van grauwe kiekendieven aan het volgen waren op zoek naar gezenderde vogels. De vogel was afkomstig uit een rietveld langs het Leopoldskanaal te Watervliet (NO-Vlaanderen) en werd geringd en getagd begin augustus 2012 door Walter De Smet en Kjell Janssens, twee plaatselijke ringers. Het was het laatste nest van het broedseizoen, met twee jongen!

Via een aantal kanalen (o.a. in een Natuurbericht, tevens overgenomen in Nederland, op de facebookpagina van SOVON, via voordrachten, mails en speciale flyers met uitleg over het project) werd in het vroege voorjaar opnieuw de aandacht gevestigd op bruine kiekendieven met kleurmerken. En de waarnemingen lieten niet op zich wachten!

De eerste lenteobservatie van een gemerkte bruine kiekendief werd gedaan door Walter Desmet op 11 april 2013 aan de Noorddijk te Watervliet (NO-Vlaamse Krekengebied). Het was een derde kalenderjaars (3KJ) vijfje, baltsend met een niet-gemerkt adult mannetje. Dankzij de scherpe ogen van de waarnemer kon de code perfect afgelezen worden. De vogel is afkomstig van een nest in een gerstveld aan de Rode Moerstraat nabij St-Gillis (Waasland), dus zo'n 35 km ten oosten van de plaats van de observatie. Het nest werd opgevolgd door Jan D'Hollander. De hoop was groot dat het koppel zich in het gebied van de Noorddijk zou vestigen en er gaan broeden, maar jammer genoeg werd de vogel nadien niet meer gezien.

Ondertussen zijn er nog 6 andere 3KJ vogels gedetermineerd, waarvan 4 mannetjes en 2 wijfjes. Daarnaast werden ook 6 gedetermineerde 2KJ vogels gezien, alle wijfjes. Nog 8 andere waargenomen vogels konden echter niet individueel gedetermineerd worden. Drie daarvan zijn wel zeker vogels uit Zeeland afkomstig, van de andere laten de gegevens niet toe om er iets meer uit te halen, er zijn te veel mogelijke opties. In Tabel 1 geven we een overzicht van alle 21 tot nu toe (dd 13 mei) doorgegeven waarnemingen. Daarvan zijn ten minste 11 vogels afkomstig uit Zeeland, 2 uit de Westkust, 3 uit Noord-Oost-Vlaanderen en 1 uit het Waasland.

*Tabel 1. Overzicht van de terugmeldingen van gekleurmerkte bruine kiekendieven in 2013, met waarnemingsplaats en origine (M=mannetje, W=wijfje, WK=Westkust; NOVL=Noord-Oost Vlaamse Krekengebied; WAAS=Waasland; APEN=Linkeroevergebied Schelde; ZL=Zeeland; NL=Nederland; BE=België). Bij lokaliteiten buiten het studiegebied wordt tussen haakjes de provincie gegeven. Waarnemingen met een \* geven broedverdachte vogels aan. NB = niet bepaald.*

Leeftijd	Geslacht	Locatie Terugmelding	Zone	Waarnemer	Locatie origine	Zone	Ringer
3KJ	W	Watervliet, Noorddijk	NOVL	Walter Desmet	St-Gillis-Waas, Rode Moerstraat	WAAS	Lyndon Kearsley
3KJ	W	St-Laureins, Draaiput	NOVL	Kjell Janssens	Arnemuiden, Vliegtuigkreek	ZL	Henk Castelijns
3KJ	M	Watervliet*	NOVL	Kjell Janssens, Anny Anselin	Breskens, Oranjepolder	ZL	Henk Castelijns
3KJ	M	Woumen, Rapestraat	WK	Dirk Becuwe	Veurne, Hoeve Cardinael	WK	Jeroen Arnoys
3KJ	M	Pijnakker-Nootdorp (Noord-Holland)	NL	Arjan Loon	Ossensisse, Nijsssepolder	ZL	Henk Castelijns
3KJ	W	Terneuzen, Kleiput Margarethapolder*	ZL	Hans Molenaar	Ossensisse, Nijsssepolder	ZL	Henk Castelijns
3KJ	M	Celles, Escanaffles (Henegouwen)	BE	Mathieu Derume	St-Kruis, St-Kruiskreek	ZL	Henk Castelijns
2KJ	W	Breskens	ZL	Arjan Boele, Bert Van Broekhoven	Oostburg Dierksteenpolder	ZL	Henk Castelijns
2KJ	W	St-Laureins	NOVL	Kjell Janssens	Watervliet, Oudemanpolder	NOVL	Kjell Janssens
2KJ	W	Ramskapelle, Hennestraat	WK	Simon Feys	Proostdijk	WK	Jeroen Arnoys
2KJ	W	Zwijndrecht, Blokkesdijk	APEN	Luc Lyssens & Willy Verscheure	Overslag, Grote Kreek	NOVL	Staf Neyt
2KJ	W	Oudenburg, Pompje	MK	Jean-Pierre Robert	Overslag, Grote Kreek	NOVL	Staf Neyt
2KJ	W	Halfweg (Noord-Holland)*	NL	Pieter Wilschut	Nisse, Valdijk	ZL	Henk Castelijns
NB	W	Wijvenheide (Limburg)	BE	Geert Beckers	NB		
NB	NB	Hurnse Kil, Gelderland	NL	Henk Wijgers	Zeeland	ZL	Henk Castelijns
NB	W	Axel, Axelse Kreek	ZL	Ab Delzenne	Zeeland	ZL	Henk Castelijns
NB	M	Vinkeveen (Utrecht)*	NL	Adrie Streefland	Zeeland	ZL	Henk Castelijns
NB	M	Oostburg, Sophiapolder	ZL	Kjell Janssens	NB	ZL	Henk Castelijns
NB	NB	St-Jan-in-Eremo, Oostpolderkreek	NOVL	Kjell Janssens	NB		
NB	NB	De Ronde Veren, Polder Groot Mijdrecht (Utrecht)	NL	Maarten Ridderbos	NB		
NB	W	Colijnsplaat	ZL	Ben Smulders	NB		



Tot nu toe is er van al die vogels maar één die bezig is met nestbouw, een derdejaarsman uit Zeeland die ten oosten van Watervliet in maaigras zit. Er zijn 3 vogels afkomstig uit Zeeland met broedverdacht gedrag waargenomen, één in Halfweg –tussen Haarlem en Amsterdam-, een tweedejaars wijffe, en een mannetje (voorlopig nog niet op leeftijd gebracht), in de Vinkeveense Plassen (misschien hetzelfde exemplaar gezien bij De Ronde Veren), en een 3KJ wijffe in de Margarethapolder te Terneuzen. Deze zullen door plaatselijke waarnemers opgevolgd worden zodat we te weten komen of ze zich daar als broedvogel hebben gevestigd. Wanneer jullie dit lezen zijn er allicht nog een aantal nieuwe vogels met kleurmerken waargenomen. We hopen in ieder geval tegen het einde van het jaar een mooi overzicht hiervan te kunnen presenteren.

Een antenne met batterij (Anny Anselin)



### LifeWatch project zenderen bruine kiekendief

Naast het verzamelen van gegevens over aantallen, broedsucces, broedhabitat en het nagaan van dispersie en plaatstrouw was één van de doelstellingen van ons ecologisch onderzoek van de bruine kiekendief ook het bekijken van hun homerange. Waar gaan de ouders voedsel zoeken, hoe ver vliegen ze, hebben ze preferenties voor het foerageren in bepaalde teelten of zones, en zijn er verschillen in de loop van het broedseizoen? Dat zijn enkele van de vragen die we ons hierbij stellen.

De meest efficiënte manier om dergelijk onderzoek te doen is door het zenderen van individuele vogels, waarbij men hun activiteit nauwkeurig kan monitoren. Dankzij een op het INBO goedgekeurd project kregen we voldoende financiële middelen ter beschikking om met dit deelonderzoek te starten. Dit project werd ingediend in het kader van LifeWatch, een nieuw Europees initiatief ter bevordering van verwerking, integratie en analyse van biodiversiteitsdata voor wetenschap en beleid. We kozen hierbij voor het Uva-Bits systeem, ontwikkeld door professor Willem Bouten van het Instituut voor Biodiversiteit en Ecosystemen en Edwin Baaij van het Technologie Centrum, beiden verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Zij hebben GPS-loggers ontwikkeld die uitermate geschikt zijn voor studies van habitatgebruik en gedrag. De UvA is zelf ook LifeWatch-partner en werkt samen met een aantal wetenschappelijke instellingen in Europa aan het opbouwen van een zendernetwerk en een datacaptatiecentrum voor verschillende types data van hoge resolutie (o.a. projecten rond meeuwen, een aantal roofvogels, steltlopers). Voor meer info verwijzen we naar hun website [www.uva-bits.nl](http://www.uva-bits.nl).

De loggers (zenders) zijn zeer innovatief en hebben als voordeel dat ze vanop afstand kunnen geprogrammeerd worden en heel gedetailleerde gegevens kunnen opslaan. Ze zijn voorzien van zonnecellen. Vanuit een basisstation met antenne kan men via een speciaal programma per gezenderde vogel instellen hoe frequent er signalen moeten doorgezonden worden, en dit kan aangepast worden naargelang de onderzoeksnoden in de loop van het seizoen. Zo kan men ook instellen dat een vogel binnen een bepaalde zone met een andere frequentie signalen doorzendt dan erbuiten (bijv. een verhoogde frequentie boven bepaalde graanvelden om detailvluchtgegevens te verkrijgen). Niet enkel de positie maar ook het gedrag van de vogel kan gemeten worden door middel van een accelerometer. Op het einde van het broedseizoen kan de signalenfrequentie op een lager pitje worden gesteld om tijdens trek en overwintering gegevens te verzamelen op een zodanige manier dat het 'geheugen' van de zender niet volgeraakt. Daar is immers een limiet aan en daarom moeten, bij hogere frequenties, de in de zender verzamelde gegevens op regelmatige tijdstippen doorgezonden worden naar een antenne niet ver van het nest. Deze antenne geeft dan (desnoods via tussenantennes) de gegevens door naar het basisstation, waar alles in een computer belandt en verder kan verwerkt en geanalyseerd worden. Als resultaat worden verschillende types gegevens beschikbaar, onder andere ook kaarten waarop de specifieke routes die de vogel gevolgd heeft (met tijd en datumdetails) aangeduid zijn. Dit maakt het mogelijk om een goed idee te krijgen hoever en waar iedere individuele vogel gevlogen heeft, en of er concentraties van punten zijn in bepaalde zones, precies hetgeen we willen te weten komen. Als we hier gewasgegevens mee combineren kunnen we het habitatgebruik analyseren. Daarnaast

gaan we ons ook meer concentreren op waarnemingen van prooien die aangevoerd worden, braakbalonderzoek en eventueel tellingen van muizenholletjes. De kaarten kunnen ons al een beeld geven waar de vogels graag jagen, en deze zones kunnen we dan in de loop van het broedseizoen meer in detail bekijken.

De verzamelde gegevens zullen ons dus zowel inzicht geven in de grootte van de home-ranges en het terreingebruik tijdens het broedseizoen, als in de verplaatsingen tijdens de trek buiten het broedseizoen. Met de door ons verzamelde data kan het onderzoek van de invloed van veranderingen in de bredere omgeving op het broedsucces uitgebouwd worden en kunnen analyses en vergelijking met situaties in andere Europese onderzoeksgebieden gebeuren. Er kan tevens een basis gelegd worden tot overleg en samenwerking met de landbouwsector bij het ontwikkelen van beschermingsmaatregelen die inpasbaar zijn in moderne akkerbouw. Daarnaast kan de migratiestatus van onze broedpopulaties binnen een breder NW-Europees kader bepaald worden en op termijn een betere bescherming van de soort op internationaal niveau bevorderen.

Omdat voor ons dit hele systeem nieuw was staken we ons licht op bij de Werkgroep Grauwe Kiekendief, actief in Groningen, waar Ben Koks, Almut Schlaich en Raymond Klaassen al jaren expertise hebben opgebouwd over het gebruik van het Uva-Bits-systeem, maar ook over het vangen en zenderen van grauwe en bruine kiekendieven. Een zeer leerrijk bezoek waarbij we heel wat opstaken over vangstechnieken, mogelijkheden voor het organiseren van het antennen-netwerk en het gebruik van het programma.

In de eerste plaats willen we ons concentreren op het zenderen van rietbroedende vogels in het Krekengebied van NO-Vlaanderen. In een tweede stadium zullen we proberen een aantal graankiekendieven aan de Westkust te vangen, maar dit zal afhangen van de financiële middelen in de toekomst. Om alles goed te organiseren moesten we eerst een aantal toelatingen aanvragen voor het plaatsen van antennes en vangstpalen. Hierbij kregen we medewerking van het Regionaal Landschap Meetjesland, Delta Infra BV en netwerkbeheerder TenneT, Waterwegen en Zeekanaal NV, het kerkbestuur van St-Margriete en ook van de plaatselijke Wildbeheerseenheid en Boerenbondafdeling, die ons project bekend maakten bij hun achterban, waarvoor hartelijk dank. Uiteindelijk konden we op de interesse en medewerking rekenen van een aantal landbouwers die ons toelieten om vangstpalen te plaatsen op de rand van hun percelen bij kreken waar gebroed wordt. Willem Bouten installeerde de basisstation 'Waterland' en gaf ons algemene ondersteuning en uitleg bij het gebruik van het programma Birdtracking.

Ondertussen staan de nep-vangstpalen (die eruit zien als de definitieve vangpalen) al een hele tijd in de omgeving van nesten om de mannelijke vogels gewoon te maken aan deze paal als vaste zitplaats en "waakplaats" tijdens het broeden van het wijfje. Eén van die neppalen is ondertussen al vervangen door de definitieve vangpaal, die daar sterk op lijkt en is al aanvaard door het mannetje. We hopen dat de rest volgt! Tijdens de dagen die volgen komt het team van de Werkgroep Grauwe Kiekendief ons ondersteunen bij het vangen en zenderen. Bruine kiekendieven zijn heel moeilijk te vangen en we hopen op een portie geluk. We hopen de resultaten in een volgend nummer te kunnen rapporteren. Daarin komt trouwens ook het beloofde artikel over de analyse van het habitatonderzoek.

**Anny Anselin**

anny.anselin@inbo.be

**Henk Castelijn**

## Dankwoord

Naast personen die ons hun waarnemingen van gekleurmerkte vogels doorstuurden willen we hierbij toch in het bijzonder Kjell Janssens en Dirk Willems danken voor hun vrijwillige inzet en hulp bij het voorbereiden van het vangen van de vogels. Kjell hield alles goed in de gaten en plaatste en controleerde de 'nep'-vangstpalen, en Dirk Willems, een echte handige Harry, knutselde de echte vangstpalen in elkaar op basis van foto's die we in Groningen maakten tijdens de demonstratie van het vangststelsel. TenneT steunde ons financieel bij het plaatsen van de antennes in hun hoogspanningsmasten.

*Tweede kalenderjaar vijfje bruine kiekendief uit Overslag waargenomen aan het Pompje te Oudenburg (Jean-Pierre Robert)*



# Klutenproject in de Waas- landhaven



*Kluut- Yves Adams/Vilda*

De Waaslandhaven nabij Antwerpen is al geruime tijd de belangrijkste broedplaats voor kluut in Vlaanderen. Dankzij de jaarlijkse inspanningen van de verschillende haveninstanties om voldoende leefgebied voor deze soort te garanderen blijft het aantal hier stabiel rond de 200 broedparen. In 2010 werd een kleurringproject opgestart om de bewegingen van broedparen tijdens het broedseizoen te achterhalen. Het broedseizoen leek hier immers in twee fasen te verlopen: een vroege vestiging in de weidevogelgebieden vanaf half april en een late vestiging na eind mei op de opgespoten terreinen. We gingen ervan uit dat dit grotendeels vervolglegels waren van broedparen uit de eerste vestiging die geen jongen kregen of waarvan de jongen vroeg stierven. Sindsdien is de Waaslandhaven weer een beetje verder ontwikkeld. In de zone van het Deurganckdok komen al enkele jaren geen kluten meer voor. 2010 was bovendien een eerder mager jaar met maar 145 broedparen waarvan 55 op Putten Plas en 38 in Doelpolder Noord. In 2011 was het opgespoten deel van het Doeldok de belangrijkste broedplaats voor kluut vanaf het vroege voorjaar. Hier kwamen minstens 115 paar van de in totaal 207 tot broeden. De drie weidevogelgebieden trokken maar 34 broedparen aan. In 2012 namen de eilanden van Prosperpolder Noord met 130 van de 208 broedparen het leeuwendeel voor zich. In de weidevogelgebieden waren er dat jaar maar 10 broedparen. Op het moment van dit schrijven, begin mei 2013, lijkt Prosperpolder Noord weer het belangrijkste gebied voor Kluten. In de weidevogelgebieden hebben zich echter ook heel wat broedparen gevestigd. Voorlopig een vijftigtal. Voornamelijk op de eilanden, maar in Putten West, in het deel dat elektrisch omheind werd, ook langs de waterplassen.

In 2010 werden 26 bijna vliegvlugge jongen gekleurringd. In 2011 en 2012 waren dit er veel minder (respectievelijk 5 en 6) wegens tijdsgebrek en doordat de gebieden met het meeste broedgevallen grotendeels onbereikbaar waren door drijfzand. In die jaren werd telkens ook één adult wijfje gekleurringd tijdens gecoördineerde vangsessies van zwartkopmeeuwen, kokmeeuwen en kluten. Deze laatste lieten zich echter zeer moeilijk vangen op het nest. De kluten gedroegen zich opvallend schuwer dan de meeuwen. Uit de eerste terugmeldingen kunnen we nog niet veel halen over het gebruik van het gebied in het broedseizoen. Daarvoor zullen nog heel wat meer, bij voorkeur adulte, kluten moeten gekleurringd worden. Er kwamen wel wat leuke resultaten uit die al voor een deel de grote mobiliteit van kluten aantonen.

Bij de te verwachten resultaten was het gebruik van alle aanwezige terreinen door familiegroepjes nadat de jongen konden vliegen. Zo werden in 2010 familietjes met gekleurringde vogels van het Rietveld Kallo waargenomen op zowel het Groot Rietveld als op de Steenlandpolder. Hetzelfde werd vastgesteld met de vogels van Putten Plas en het Doeldok. Beide gebieden werden gebruikt door familietjes die uit één van de twee gebieden kwamen. Sommige terugmeldingen geven al geen al te grote plaatstrouw aan. Een adult vrouwtje (EAKU) dat in mei 2011 op eieren zat in de Steenlandpolder verliet daar het



gebied voortijdig. Twee koppels waren daar al eerder verdwenen. De nesten waren leeg na een korte periode van broeden. In het slik waren veel sporen van vos waar te nemen. Of EAKU dat jaar nog ergens anders broedde is niet bekend. In 2012 had EAKU meer geluk. Zij kon vanaf eind juni rustig broeden in de potpolder te Lillo terwijl de werken ter voorbereiding van ontpoldering zich in de randzones concentreerden. Zij bracht hier 4 jongen vliegvlug wat uiteraard veel is voor een steltloper. Een jonge vogel (EAAP) die in juli 2010 werd geringd op het Doeldok zocht het iets verder. In 2012 verscheen EAAP op het Kluizendok te Gent waar 7 broedparen aanwezig waren. Als derde kalenderjaar kwam hij hier niet succesvol tot broeden. In 2013 maakt EAAP weer deel uit van één van de drie aanwezige nestelende paartjes op het Kluizendok. Een jonge vogel uit hetzelfde jaar (EAKL) verbleef eind mei 2011 nog in de Vendée, zo'n 600 km ten zuiden van zijn geboorteplaats. Jonge vogels keren in hun tweede kalenderjaar niet noodzakelijk terug naar de breedtegraad van hun geboorteplaats. Zijn familiegenoot (EAKK) zat minstens van augustus tot oktober 2012 in de Scherpenissepolder te Zeeland. Mogelijks kwam hij daar als derde kalenderjaar vogel ergens in de regio tot broeden. Dat plaatstrouw wel voorkomt beweest EAKJ die in 2011 in de Waaslandhaven en op Saeftinghe vertoefde. Hij kwam uit het ei op het Doeldok in juni 2010.

Eerste kalenderjaar vogels lijken in de ruime regio te blijven hangen tot de vroege herfst. Daarna trekken ze zuidelijker om te overwinteren. De verste terugmelding kwam van EAAM nabij Pera in het zuiden van Portugal. Het zuiden van Bretagne komt uit de terugmeldingen ook naar voor als doortrek- of overwinteringsgebied. Een jonge vogel (EAHH) uit Prosperpolder Noord van 2012 werd van begin september tot begin oktober meermaals afgelezen in de Breebaartpolder te Groningen, wat zo'n 300 km ten noorden van zijn geboorteplaats is. Dit is tot nu de meest noordelijke terugmelding.

Gezien kluten een levensverwachting hebben van meer dan 20 jaar kunnen van deze vogels de komende jaren nog heel wat aflezingen gedaan worden. Meer gegevens leren ons meer over de bewegingen van onze populatie kluten. Zie je ergens kluten foerageren, neem dan even de tijd om de poten te checken. Meldingen worden eerstdaags beantwoord met een life-history van de door jou afgelezen vogel. Dat is uiteraard ook zo voor kluten van andere kleurringprojecten. In de Waaslandhaven doken er al op van verschillende Franse, Duitse, Nederlandse en zelfs Engelse projecten.

**Geert Spanoghe**  
geert.spanoghe@inbo.be



*Kluut met witte kleurring EAKE - Billiers*



*Jonge kluut met kleurring.*

# Broedvogel- onderzoek op de Kalmthout- se Heide in 2013



*Boomleeuwerik - Glenn Vermeersch*

Sinds 2010 loopt er een INBO-onderzoeksprogramma op de Kalmthoutse Heide. De focus ligt daarbij op de effecten van verschillende vormen van natuurbeheer op grondbroedende vogelsoorten. In vorige nummers van Vogelnieuws werd al herhaaldelijk bericht over de verschillende aspecten en toepassingen van dit onderzoek. In 2013 loopt het onderzoek voort, maar worden een aantal nieuwe accenten gelegd.

## Effecten van de heidebrand

Na de grote heidebrand van 2011 besloten we de gevolgen van die brand voor de grondbroeders te bekijken en dit in relatie tot het gevoerde natuurbeheer na de brand. In 2012 bracht een thesisstudente van de Universiteit Antwerpen de territoria van 15 grondbroedende soorten in kaart en dit jaar verricht een andere Antwerpse studente een vergelijkbaar onderzoek. De verwachting is dat de verspreiding van de 15 soorten grondbroeders binnen het terrein in de eerste jaren na de brand snel zal wijzigen wanneer er opnieuw vegetatie verschijnt op de eerder verbrande, kale vlaktes. We zijn bovendien erg benieuwd in welke mate het door het Agentschap voor Natuur en Bos gevoerde natuurbeheer de verspreiding van de verschillende soorten kan beïnvloeden.

Men probeert vooral de dreigende dominantie van pijpenstrootje te doorbreken door het toepassen van allerlei beheersvormen waaronder plaggen, maaien en begrazen. Op de gemaaide delen met een erg korte, grazige vegetatie tot ver in mei verschijnen opnieuw veldleeuweriken en zelfs Kieviten komen voor het eerst sinds lang weer midden op de heide tot broeden. In april 2013 baltste er zelfs een koppel grutto's in een deels gemaaide zone natte heide. Op de plagplekken in de buurt van verbrande bosranden en boomgroepen verschenen in 2012 al vele nieuwe broedparen van de boomleeuwerik, iets waarover in het vorige nummer van Vogelnieuws al werd bericht. In 2012 kwam geen enkel broedpaar roodborsttapuit tot broeden in de verbrande zone, maar in 2013 stellen we vast dat de soort er toch al stilaan terugkeert. Een (tijdelijke?) nieuwkomer na de brand is de blauwborst die zich gevestigd heeft aan de rand van verschillende grote heidevennen. Hopelijk slagen we er ook de komende jaren in om de broedvogels binnen én buiten de brandzone in kaart te brengen en zo ANB van advies te voorzien m.b.t. het te voeren natuurbeheer.

In 2013 zal, op basis van ons werk op boomleeuwerik in 2010-2012, de schapenbegrazing in die delen van het terrein waar boomleeuwerik broedt pas starten vanaf 1 juni. Op die manier kunnen de vogels ongestoord twee legfels afwerken en wordt de negatieve impact die we de voorbije jaren vaststelden hopelijk vermeden.



## Aangepast beheerplan

Naar aanleiding van de heidebrand kreeg het INBO van ANB de vraag om het bestaande beheerplan voor de Kalmthoutse Heide te herbekijken en aan te passen aan de nieuwe situatie. Er werd ons ook gevraagd het lopende onderzoek naar grondbroeders hierin te integreren en we kozen voor de roodborsttapuit om dit luik in te vullen. In 2012 werd voor het eerst getracht zoveel mogelijk nesten van roodborsttapuiten te vinden om zo de impact van begrazing in te schatten. We zetten dit in 2013 verder, maar kijken nu ook in zones waarin Galloway-runderen worden ingezet bij de begrazing. In vergelijking met boomleeuweriken hebben roodborsttapuiten een langgerechter broedseizoen met ook in juni-juli nog volop nestactiviteit. Er is dus meer overlap met de begrazing en bovendien zijn er nu twee soorten grazers bij betrokken. De verwachting is dat de soort weinig hinder zal ondervinden van de schaapskuddes omdat die slechts zelden in de meer gesloten vegetatie waarin roodborsttapuiten nestelen te vinden zijn. De eerste resultaten van vorig jaar wijzen ook in die richting. Dat ligt echter anders wat de Galloway runderen betreft die veel meer te vinden zijn in de hogere heidevegetaties.

## Onderzoek naar nestpredatoren

Het onderzoek naar boomleeuweriken leerde ons dat ca. de helft van de legsels gepreedeerd wordt en de resultaten van 2012 geven een vergelijkbaar percentage voor de nesten van roodborsttapuit. De soorten betrokken bij de predatie werden onderzocht met behulp van trail-camera's en die inspanning zal in 2013 herhaald worden bij de nesten van roodborsttapuit.

In het najaar-nummer van Vogelnieuws komen we terug op de resultaten van dit jaar. Dan zal ook de masterthesis rond de effecten van de brand die vorig jaar werd opgestart, afgewerkt zijn en mag je daarvan een samenvatting verwachten.

**Glenn Vermeersch**

glenn.vermeersch@inbo.be



*Roodborsttapuit - Glenn Vermeersch*

## De rapportage in het kader van artikel 12 van de Europese Vogelrichtlijn: samen sterk



*Porseleinhoen - Yves Adams/Vilda*

In het artikel 12 van de Europese Vogelrichtlijn staat dat iedere lidstaat om de drie jaar, vanaf 1981, een rapport moet maken over de toepassing van deze richtlijn. Voordien beperkte zich dat tot een aantal wettelijke aanpassingen, een overzicht van beleidsbeslissingen in relatie tot de richtlijn, beheermaatregelen en een (vrij bondig) overzicht van de status van de Bijlage I soorten en welk onderzoek hierrond werd uitgevoerd. Vanaf 2008 echter werd bekeken in hoeverre er een nieuw systeem van rapportering kon ontwikkeld worden. Hierbij was het wenselijk dat, in overeenkomst met de reeds bestaande rapportage voor de Habitatrichtlijn, ook voor de Vogelrichtlijn een betere kwaliteit van gegevens kon verkregen worden, in het bijzonder over de populatiestatus en trends. Daarbij zou de rapportagefrequentie veranderen van om de drie jaar tot een zesjaarlijkse cyclus, die gesynchroniseerd zou zijn met deze voor de Habitatrichtlijn. Een Expert Group, de lidstaten en de Commissie werkten samen een nieuw rapportageformaat uit. Er werd beslist om dit voor de rapportageronde in 2013 te gebruiken.

Een groot verschil met vroeger is dat er nu moet gerapporteerd worden over alle broedvogels en niet enkel over de Bijlage I soorten en internationaal belangrijke trek- en wintervogels. Er wordt ook meer informatie per soort gevraagd. De rapportering voor de Vogelrichtlijn blijft wel op nationaal vlak (dit was voordien ook zo), en gebeurt dus niet per Biogeografisch gebied (in België het Atlantisch en het Continentaal) zoals dit wel het geval is voor de rapportering in het kader van de Habitatrichtlijn.

Voor wat betreft de vogelpopulaties moeten zowel gegevens over populatiegrootte, trend, verspreiding en trend van de range worden geleverd. Voor alle gegevens moet de gebruikte methode worden opgegeven, de kwaliteit van de data (met telkens keuze tussen drie opties) en ook de bron. De populatiegrootte is liefst zo recent mogelijk (laatste zes jaar), en de trends worden gevraagd voor twee periodes, de korte termijn (laatste 12 jaar) en de lange termijn (sinds ongeveer 1980). Voor de 'range' trends moet de recente verspreiding vergeleken worden met de situatie over 12 jaar (korte termijn) en over lange termijn (opnieuw rond 1980). Deze wordt gegeven door het maken van kaarten met een resolutie van 10x10 km hokken. Voor de overwinterende watervogels wordt dezelfde informatie gevraagd, maar moeten geen verspreiding en ranges berekend worden.

Naast deze gegevens moet ook informatie verschaft worden over het percentage van aanwezigheid van een aantal Bijlage I soorten binnen Vogelrichtlijngebieden en van de mogelijke bedreigingen. Er is ook een administratief luik dat ingevuld wordt door ANB.



*Wulp - Glenn Vermeersch*

Momenteel zijn we volop bezig met het verzamelen van deze gegevens. Een geschikte gelegenheid om na zovele jaren weer gegevens op nationaal niveau te kunnen presenteren! Dat is al geleden van de periode van de Belgische broedvogelatlas die verscheen in 1989 maar waarvoor het veldwerk gebeurde in het midden van de jaren 1970. De rapportering in het kader van de Vogelrichtlijn wordt gecoördineerd door ANB dat hierbij samenwerkt met het een werkgroep bestaande uit personen van het INBO, Natuurpunt.studie, Aves-Natagora en het Brussels Instituut voor Milieu. De samenwerking binnen deze werkgroep verloopt vlot. Binnen de werkgroep maakten we een aantal afspraken over methodieken die we zullen volgen om de gegevens van de drie regio's op een zo efficiënte en volledige manier bijeen te krijgen en ook de werkverdeling werd duidelijk bepaald. In de nazomer moet de rapportage klaar zijn.

**Anny Anselin**

[anny.anselin@inbo.be](mailto:anny.anselin@inbo.be)

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) is het Vlaams onderzoeks- en kenniscentrum voor natuur en het duurzame beheer en gebruik ervan. Het INBO verricht onderzoek en levert kennis aan al wie het beleid voorbereidt, uitvoert of erin geïnteresseerd is.

Als toonaangevende wetenschappelijke instelling werkt het INBO in de eerste plaats voor de Vlaamse overheid, maar het levert ook informatie voor internationale rapporteringen en gaat in op vragen van lokale besturen. Daarnaast ondersteunt het INBO onder meer organisaties voor natuurbeheer, bosbouw, landbouw, jacht en visserij. Het INBO maakt deel uit van nationale en Europese onderzoeksnetwerken. Het maakt zijn bevindingen ook bekend bij het grote publiek.

Het INBO telt ongeveer 250 medewerkers, voornamelijk onderzoekers en technici. Naast de hoofdzetel in Brussel, heeft het INBO vestigingen in Geraardsbergen, Groenedaal en Linkebeek.



**inbo**



Instituut voor  
Natuur- en Bosonderzoek

Kliniekstraat 25  
B-1070 Brussel  
België

T: +32 2 525 02 00  
F: +32 2 525 03 00  
E: [info@inbo.be](mailto:info@inbo.be)

[www.inbo.be](http://www.inbo.be)